

శ్రీపాద సుబ్రహ్మణ్యశాస్త్రి

D/7568

నాటకాలు

నిగళ బంధనం.

సాక్షాత్తము

ADDEPALLY & Co
BOOK PUBLISHERS
RAJAHMUNDRY

కళాభివర్ధన
పరిషత్తు
రాజమండ్రి

CP

శ్రీపాద సుబ్రహ్మణ్యశాస్త్రి నాటకాలు

హాచురిక

శ్రీ శ్రీ పాద ను బ్రహ్మణ్య శాస్త్రి గారి

చిన్నకథలూ,

నవలలూ,

నాటకాలూ,

రూపికలూ,

చరిత్రలూ,

మీగడతరకలూ,

ఖండకావ్యాలూ,

వర్ణచిత్రాలూ,

మెరుపుదెబ్బలూ,

వ్యాఖ్యానాలూ,

వ్యాసాలూ

మొదలయినవి

లిఖితరూపంగా, వారి, అనుమతి పొందకుండా

కామెంటరీకరణం, ప్రదర్శనం, బ్రాడ్ కాస్టింగు,

రికార్డింగు, స్క్రీనింగు, అనుసరణం,

ముద్రణం, ప్రకటనం

వగైరా యేవిధంగానూ యెవరూ

పునఃముద్రించుకో గూడదు

శ్రీపాద సుబ్రహ్మణ్యశాస్త్రి నాటకాలు

నిగళబంధనం

పబ్లిషర్సు

కలాభివర్ధనీ పరిషత్తు

రాజమహేంద్రవరం

మొదటికూర్పు

1951 ఏప్రిల్

ప్రతులు 1000

అన్ని హక్కులూ
గ్రంథకర్తవి

రాజమహేంద్రవరం

అద్వైత పల్లి నాగేశ్వరరావు గారిచే

సరస్వతీ పబ్లికేషన్స్ ముద్రించబడ్డది

ప్రధాన పోషకులు

శ్రీ అద్దేపల్లి నాగేశ్వరరావుగారు

ప్రాప్రయిటరు, సరస్వతీ పవర్ ప్రెస్, రాజమండ్రి

శ్రీ. శ్రీ. దురిశేటి శేషగిరిరావు పంతులుగారు, కాకినాడ

మహారాజ పోషకులు

శ్రీ రీశేషులు

కళాప్రపూర్ణ, సాహిత్యసమాట్టు

శ్రీశ్రీశ్రీ

శ్రీవిక్రమదేవవర్మ మహారాజులుంగారు డి.లిట్.

జయ పు రం

పోషకులు

శ్రీ తూములూరి శివరామయ్య వంతులుగారు

వి. ఏ., వి. ఎల్. అడ్వకేటు. నెల్లూరు

శ్రీ వావిళ్ళ వేంకటేశ్వర శాస్త్రిగారు

ప్రాప్రయిటరు : వి. రామస్వామికాస్తులు & సన్సు. మద్రాసు

శ్రీ వడిద వేంకటరావు వంతులుగారు

భూస్వాములు. మహేంద్రవాడ

శ్రీ ద్వారంపూడి వేంకటరెడ్డిగారు

భూస్వాములు. అనపర్తి

శ్రీ బెజవాడ రామచంద్రారెడ్డిగారు

వి. ఏ., సి. వి. ఇ. భూస్వాములు. బుచ్చిరెడ్డిపాళెం

శ్రీ వుప్పల శ్రీరామమూర్తిగారు

మిల్లు ఓనరు. అనకాపల్లి

శ్రీ ఎం. వి. ఓర్. అణవారాచార్యులుగారు

అగ్రహారందారు. మద్రాసు

శ్రీ వి. నాగయ్యగారు

కేసు కా ఫిలిమ్మడైరక్టరు. మద్రాసు

కీ. శే. నబ్బెళ్ళ వద్దయ్యగారు

కొంకుదురు

కరి చినవేంకటరెడ్డిగారు

మారుటేరు

చిట్టి నారాయణమూర్తిగారు

తణుకు

ద్విభాష్యం వేంకటేశ్వర్లుగారు

చింతలూరు

ద్వారంపూడి రామారెడ్డిగారు

అనపర్తి

స మ ర్ప ణం

శ్రీ శ్రీపాద నుబ్రహ్మణ్యశాస్త్రిగారికి,
వారి, వప్తిపూర్తిమహోత్సవ సందర్భాన,
సమ్మాన సంఘంవారు,

అనకాపల్లి వైశ్యప్రముఖుల

భూరి విరాళాలతో

అచ్చు వేయించి సమర్పించిన వుస్తకం

పాత్రల వివరాలు

.....

పురుషులు

- 1 తిమ్మరుసయ్య—మహామంత్రి
- 2 అచ్యుతదేవరాయడు—కృష్ణదేవరాయని సవతి
తమ్ముడు
- 3 వియ్యన్న—నాగమ్మ సర్వసేనాధిపతి
- 4 విరూపాక్షరాయడు—తిప్పమ్మ చెల్లెలి కొడుకు
- 5 తిమ్మరాజు—తిప్పమ్మ మనుమడు

స్త్రీలు

- 1 నాగమ్మ—కృష్ణదేవరాయని తల్లి
- 2 తిప్పమ్మ—కృష్ణదేవరాయని సవతి తల్లి
- 3 లక్ష్మమ్మ—తిమ్మరుసయ్య భార్య
- 4 నీలమ్మ—కృష్ణదేవరాయణ్ణి ప్రేమించిన యువతి
- 5 రుక్కమ్మ—తిప్పమ్మ కొడుకులు

మరికొందరు పరిచారికలు దాసీలు, భృత్యులు వస్తారు

శ్రీపాద సుబ్రహ్మణ్యశాస్త్రి నాటకాలు

నిగళబంధనం

మొదటి రంగం

....o....

మహామంత్రి తిమ్మరుసయ్య భవంతి. లోపలివసారాలో,
తిమ్మరుసయ్య ఒక కుర్చీమీద కూచునివుంటాడు. ఎదట,
అతనిభార్య లక్ష్మమ్మ నుంచుని వుంటుంది.

తిమ్మరుసయ్య—ఇంకేమి లాభం లక్ష్మీ? అంతా
అయిపోయింది. అదొక స్వప్నం లాగ జరిగిపోయింది.
అదొక కట్టుకథ అనుకుని వూరడిల్లు ఇక.

లక్ష్మమ్మ—మీకేం చెబుతారు. మనస్సులో
నాటుకోడమే వస్తే ఆడది యిక మరిచిపోలేదు. కృష్ణు
డెదురుపడితే మీ కెలా వుండేదో కాని, ప్రాజ్ఞత వచ్చిన
కొడుకుని చూస్తే ఎలా వుంటుందో అలా వుండేది నాకు.
అతను, దగ్గిరికి వచ్చి “అమ్మగారూ” అనేటప్పటికి నాకు
వొళ్ళు గరిపొడిచేది. “ఇతగాణ్ణి నాకడుపున యెందుకు
పుట్టించావు కాదు?” అని ఈశ్వరునిమీద నా కదోలా
వుండేది.

శ్రీపాద సుబ్రహ్మణ్యకాశ్రీ నాటకాలు

తిమ్మరుసయ్య—వెరిదానా, కృష్ణుణ్ణి అంతవాణ్ణి చేసింది నేనూ, తెలియదూ? నిజంగా, నాకుడిభుజం, వడి పోలేదూ యివ్వదూ? ..

లక్ష్మమ్మ—మీ చెయ్యి మీరే నరుక్కున్నారు, తెలుసా?

తిమ్మరుసయ్య—సందేహ మేమీ? అయితే, ఏమి చెయ్యగలనూ? రాజాజ్ఞ అలా వుంది మరి. ఈశ్వరాజ్ఞ నైనా తిరస్కరించవచ్చు గాని రాజాజ్ఞ జవదాటగలనూ? రాజుసేవ సాములతో చెలగాటనూ, కత్తులమీది సామూను. ఏమాత్రం హెచ్చూ తక్కువ వచ్చినా బుర్ర లెగిరిపోతాయి గాని తరవాయి వుంటుందా?

లక్ష్మమ్మ—చార్జ్ న్యాని కిదొక మెరుగుపూతా, తాళ్యాని కిదొక కవచమూను. అయితే, కృష్ణుణ్ణి కడ తేర్చమనడంలో—

తిమ్మరుసయ్య—కడ తేర్చ మని కాదు - రాజాజ్ఞ, కళ్ళు పీకించమని మాత్రమే.

లక్ష్మమ్మ—కృష్ణుడు జీవచ్ఛవం అయిపోవా లనీ. కదూ? అయితే రాజాజ్ఞ కంటే యెక్కువ పనే చేశారు మీరు.

తిమ్మరుసయ్య—అది కృష్ణుని కోరిక.

లక్ష్మమ్మ—పోనీ, ఆవివరా లయినా చెబుతారా?

తిమ్మరుసయ్య—చెప్పడాని కేమి వుందీ? రాజాజ్ఞ అనేటప్పటికి మీదపడి తలారి గుడ్లు వీకేశాడు. తరవాత ఆబాధ నహించలేకా, యిక బతికిమాత్రం లాభం యేమిటనీ, బతికివుండినంత కాలమూ తల్లి నేడ్పించడం మంచిది కాదనీ—

లక్ష్మమ్మ—ఇది సంతోష పెట్టడం, కదుటండీ?

తిమ్మరుసయ్య—ఒకవిధంగా అంతే. కుంటి అయినా, గుడ్డి అయినా కొడుకు—అందులోనూ ఏకపుత్రుడు బతికి వుండడమే తల్లికి సంబరం. అయితే, యిది సామాన్య సంసారుల సంగతి.

లక్ష్మమ్మ—నాగమ్మగారి బతుకు అంతకంటే మీరు అధ్వాన్నం చేశారు.

తిమ్మరుసయ్య—ఎంతచెట్టు కంతగాలి. వదవి పెద్దది కావాలి, బాధ్యత మాత్రం యెక్కువ వుండగూడదంటే సాగదు మరి.

లక్ష్మమ్మ—ఊహా.

తిమ్మరుసయ్య—నేలమీద కూచున్నవాడు వడితే దెబ్బ తగలదు, స్థితి మారదు. కొండమీద వున్నవాడు వడితే మాత్రం పిండిపిండి—

లక్ష్మమ్మ—మనకి ధర్మమాత్రాలకు లోటేమిటి!

తిమ్మరుసయ్య—మరి కదపకు.

శ్రీపాద సుబ్రహ్మణ్యకాశ్రీ నాటకాలు

లక్ష్మమ్మ—తరవాత యేమి జరిగిందో చెప్పండి.

తిమ్మరుసయ్య—నువ్వు వినడం శ్రేయస్కరం కాదు.

లక్ష్మమ్మ—ఎంచేతో?

తిమ్మరుసయ్య—నీగుండె బేజా రయిపోతుంది.

లక్ష్మమ్మ—మీరు గుండె గాయి చేసుకుని ఆపని చేశారు. మీరు చేసింది వింటే నాగుండె వజ్రమే అయి పోతుంది, యిబ్బంది లేదు, చెప్పండి.

తిమ్మరుసయ్య—అవునవును “వజ్రా దపి కఠోరాణి” కదూ? కనుక విను. బతికివుండినంతకాలమూ తల్లి నేడి పించడం మంచిది కాదని “అది రాజాజ్ఞ అయితే యిది నాప్రార్థన. తల కొట్టించి వెయ్యండి” అన్నాడు కృష్ణుడు.

లక్ష్మమ్మ—మాట ముగియడం తరవాయిగా ఆ ప్రార్థన మన్నించేశారు మీరు. అవునా?

తిమ్మరుసయ్య—“కర్తా కారయితా—” కదూ?

లక్ష్మమ్మ—అయితే, రాజాజ్ఞ నిర్వహించడాని కడ వికి వెళ్ళేముందు మీ రొక్కమాట ఇంటికి వచ్చివుండ వలసింది.

తిమ్మరుసయ్య—ఎందుకూ?

లక్ష్మమ్మ—కృష్ణుడు నాగమ్మగారి కొడుకు కాదు, నాకొడుకు.

తిమ్మరుసయ్య—కనక ?

లక్ష్మమ్మ—క తై డయి తే ముందు నన్ను నరి కేసి—
తిమ్మరుసయ్య—పిచ్చి దానా, మరి నన్ను నే నేం
చేసుకున్నానో యెరుగుదువా?

లక్ష్మమ్మ—నిర్దోషిని, అమాయకుణ్ణి సంహరించడం
లో మీరు చాలా రాజభక్తి కవపరచుకున్నారండీ!

తిమ్మరుసయ్య—ఇంతకీ, లక్ష్మీ!

లక్ష్మమ్మ—(దుఃఖాతి రేకంతో గుడ్డిభృమింగుతుంది)

తిమ్మరుసయ్య—లక్ష్మీ!

లక్ష్మమ్మ—ఇంకా యేమయినా మిగిలివుందా చెప్ప
వలసింది?

తిమ్మరుసయ్య—ఒక్క అక్షర మైనా లేదు; కాని,
చూడూ, ఆవేశం తెచ్చుకోకు. శివుని ఆజ్ఞ లేనిదే చీమ
అయినా కుట్టదు.

లక్ష్మమ్మ—ఒక్కొక్కప్పుడు వరమశివు డున్నాడా
అనిపిస్తూ వుంటుంది. కాకపోయినా, కృష్ణుడు లేడు,
నాగమ్మగారి కింకేమీ లేదు. అంతా శూన్యమూ,
అంతా అంధకారమూను. విజయనగరంలో అలాంటి
మనిషి లేడు. దేవుడి కళ్ళు అతనిమీదే వడ్డాయి.

తిమ్మరుసయ్య—కృష్ణు డలాంటి వాడు కాకపోతే,
రాజాజ్ఞ అలా పుట్టకపోయేవుండును.

లక్ష్మమ్మ—పుట్టినా నాకు దుఃఖం తేకపోయి వుం

శ్రీపాద సుబ్రహ్మణ్యకాశ్రి నాటకాలు

దును. (నిట్టూర్పు విడిచి) విడుస్తూవిడుస్తూ వున్న
తామరమొగ్గ చిదిమేశారు మీరు.

తిమ్మరుసయ్య—చెప్పాను కాదూ? మనుష్యుని
వల్ల యేమవుతుందీ? అయినా కృష్ణు డీక్షుద్రమానవ
లోకంలో వుండ తగ్గవాడు కాదు.

లక్ష్మమ్మ—అత నుంటే మానవలోకంలో డ్కుద్ర
భావాలయినా వుండనియ్యకపోనుగా?

తిమ్మరుసయ్య—అదీ నిజం లాగే వుంది.

లక్ష్మమ్మ—అధర్మం జయించింది, నిజమే; కాని
యిదే స్థిరమయి పోతుందా?

తిమ్మరుసయ్య—అసలు, స్థిరమైన పదార్థం యేమి
వుందీ లక్ష్మీ!

లక్ష్మమ్మ—చివరికి వేదాంతం. మీ కాజ్ఞాపించిన
రాజుండిపోయాడా, ఆరాజు కొడుకు మాత్రం రాజయి
వుట్టికట్టుకుని వూరేగు తాడా? కృతకత్యు లైనవారు
మాత్రం యెన్నయినా చెబుతారు శ్రీరంగ నీతులు.

(అప్పు డొక్క దూకున నీలమ్మ లోపలికి వస్తుంది.
తిమ్మరుసయ్య వులిక్కిపడి చూస్తాడు. నీలమ్మకెజారు.
దూసి తిమ్మరుసయ్యని పొడవబోతుంది. లక్ష్మమ్మ
నీలమ్మ చెయ్యి పట్టుకుంటుంది, నిప్పులు కక్కుతూ
చూస్తూ)

తిమ్మరుసయ్య—(ఉరిమినట్టు) నిలు. (సరిగా కూచుని)

నువ్వా? పాడు. విడిచి పెట్టు లక్ష్మీ!

నీలమ్మ—(స్తబ్ధ అయి, కైజారు జారవిడిచి, దుఃఖంతో కూలబడి) పాపాత్ముడా! నాకృష్ణుణ్ణి చూస్తే నీకు కళ్ళు కుట్టాయా?

లక్ష్మమ్మ—(నీలమ్మ చెయ్యి విడిచి నీలమ్మ కేసీ తిమ్మరుసయ్య కేసీ చూస్తూ వుంటుంది)

తిమ్మరుసయ్య—(మందహాసం చేస్తూ తల వంకించు కుంటాడు)

నీలమ్మ—నాకృష్ణుడు—నాదేవుడు—నా రాయడు నిన్నేం చేశాడూ? ఎవళ్ళని మాత్రం యేమి చేశాడూ? దేవాలయంనుంచే తీసుకుపోయావుట, నొక్కమాటు మా కళ్ళబడనిస్తే నీవుట్టి మునిగి పోవునా?... దుర్మార్గుడా! ఈపాపం నిన్ను కట్టి కుడపదూ?

లక్ష్మమ్మ—ఎవరండీ యీ అమ్మాయీ?

తిమ్మరుసయ్య—మన దళవాయి పాపారాయుడుగారి కూతురు, నాగమ్మగారికి మేనగోడలివరస. తక్కిన సంగతి బోధపడిందా? (నీలమ్మతో) లే, చతికిలబడే వున్నావేం? కైజారు వుచ్చుకో.

నీలమ్మ—ఎందుకూ? క్షణం దాటిపోయింది. సమయాని కీవిడ దగ్గిరే వుండి పోయింది మరి.

తిమ్మరుసయ్య—ఉంటే యేమీ? ఈమాటు అద్దు

కోదులే.

లక్ష్మమ్మ—ఎంతవని చేశారండీ మీరు?

నీలమ్మ—(ఒకమాటు లక్ష్మమ్మని చూసి, 'తరవాత తిమ్మరుసయ్యకేసి తీక్షణంగా చూస్తూ) కళ్ళు మూసుకు పోయి వున్నాడు. మంచీచెడ్డా యేనుయినా తెలుస్తోందా? బ్రాహ్మణుట, ఛండాలుడు, రాక్షసుడు. (లక్ష్మమ్మకేసి తిరిగి) నీకవకారం చెయ్యక తప్పను. అటురాజు చావడం వల్లా యిటు కాదనే వాడు లేకపోవడంవల్లా నీ మొగుడికి స్వాతంత్ర్యం వచ్చిందని పొంగి పోతున్నావు కాదూ నువ్వు? ఇంకెంతలే? కాకపోయినా, నీకళ్ళకూడా బాధ కలిగించడం యెందుకూ? (తిమ్మరుసయ్యకేసి తిరిగి) రాజకార్యధురంధరా! జాగ్రత్త. (కైజా రందుకుని, చివాలున లేచి వెళ్ళిపోతుంది)

తెరలో

1. గోవిందయ్యా, ప్రాణాలమీద తీపివుంటే తప్పకో.

2. ఆ, నుంచో, కదిలావంటే—

తిమ్మరుసయ్య—(లోపలికి చూస్తూ) తమ్ముడూ, వెళ్ళిపోనియ్యి, స్వేచ్ఛగా.

లక్ష్మమ్మ—ఇదంతా యేమిటండీ?

తిమ్మరుసయ్య— (లేస్తూ) తరవాత చెబుతా. అక్కడ నాగమ్మగారి ఆత్మీయులు వుర్రెక్కీ వుంటారు.

దాసీలుకూడా కత్తులు దూసి వుంటారు, నుంచోడానికి వీలులేదు.

లక్ష్మమ్మ—ఇక తరవాయి యేమిటండీ?

తిమ్మరుసయ్య—చూస్తూ, వింటూ వుండు.

లక్ష్మమ్మ—ఇప్పటి కయినా మీగు శాంతిమాట కలపెట్ల రన్నమాట.

తిమ్మరుసయ్య—శాంతా? వొకటే శాంతి. అగ్ని హోత్రం నగరం అంతటా పాకిపోయివుంటుం దప్పుడే. ఉరకలువేసేస్తూ వుంటుంది. జగన్నాథరథం కదిలింది, యిక నిలవదు. లయం కావాలి. జనక్షయం కావాలి. రక్తం ప్రవహించాలి. పొగోపాలి అయిపోతుంది నగరం అంతా. ఆడవాళ్ళూ మొగవాళ్ళూ అని భేదం లేదిక అంతా కలపటమే. మారణం మెన్నివిధాల జరగాలో అన్నివిధాలా జరుగుతుంది. లక్ష్మీ, బోధవడిందా? నుడిగాలి ప్రారంభం అయింది. అనూర్యంపశ్యలున్నా వీధికి వచ్చి వరవళ్ళు తొక్కుతారు. ఈతుపాను నీ మీదికీ మొగ్గివుంది నుమా.

లక్ష్మమ్మ—కనవడుతూనే వుంది.

తిమ్మరుసయ్య—ఈకల్లోలం అణగిపోయే దాకా నాకు తెరపివుండదు. నువ్వెక్కడో, నే నెక్కడో, తెలిసిందా?

శ్రీపాద సుబ్రహ్మణ్యశాస్త్రి నాటకాలు

లక్ష్మమ్మ—నాకోసం మీకు బెంగవద్దు.

తిమ్మరుసయ్య—ఎప్పటి కేమిటో? జాగ్రత్త.

లక్ష్మమ్మ—తేనెపట్టు కదిపారు మీరు. స్త్రీల చాతుర్యం చూస్తారు పురుషు లిప్పుడు. (ఇలా అని తిమ్మరుసయ్య నడికట్టున వున్న కటారి వుళాక్కుంటుంది, గంభీరంగా చూస్తూ)

తిమ్మరుసయ్య—(తానూ గంభీరంగా చూస్తూ తల వంకించుకుని) అలా వచ్చావా?

లక్ష్మమ్మ—రాక?

తిమ్మరుసయ్య—ఊహా.

లక్ష్మమ్మ—అక్కడ మీ రేమి చేస్తే యిక్కడ నేనది అనుకోండి. ముందు ఆడదాన్నీ, తరువాత రెక్కలు లేనిదాన్నీ చేసి, చివరికి నాగమ్మగారికి సర్వనాశం కలిగించారు కారూ మీరూ? అదేమిటో చూస్తాను. దిక్కు లేనివాళ్ళకి దేవుడే దిక్కు, తొందరపడకండి. జగన్నాథ రథం కదిలిం దన్నాగు మీరు, నిజమే కదిలింది. అడ్డ మైనవాళ్ళ నందరినీ పచ్చడిచేసుకుంటూ కదలిపోతుం దది. నాలుగు తలుపులూ బిగించి పట్టుకుందా మను కుంటే పిల్లి మీదవడి గుడ్లు వీకేస్తుంది తెలుసా మీకు? సముద్రంలో యెంత చల్లదనం వుందో అంత బడ బానలం వుందనీ, రాకరాక అది పైకే వస్తే యిక పట్ట

వగ్గా లుండ వనీ యెరుగుదురా మీరు? వెళ్ళండి,
చూస్తాను.

తిమ్మరుసయ్య—(శిరస్సునచెయ్యి ఉంచి దీవిస్తూ)
సెబాన్, స్వస్వరూపజ్ఞానం కలిగింది, లక్ష్మీ జయం
తథ్యం, వెళ్ళిపో.

(లక్ష్మమ్మ వంగి, కైజారు కింద వుంచి, తిమ్మరుసయ్య
పాదాలు కళ్ళ కద్దుకుని వెళ్ళిపోతుంది)

తిమ్మరుసయ్య—కొడుకు చేతిలో తండ్రి, భార్య
చేతిలో భర్తా వోడిపోడం శంకే అందం యేమిటి! నంక్ర
మించిన అధికారం అన్యాయాంతం కాకుండా వుండడాని
కామె వుచ్చులు కున్ని తే, అధికారం చేజిక్కించుకోడాని
కీమె గుండెలు తీస్తారు. ఇందులో యెవరు తీసిపోతారూ!
అక్కడ భర్త మంత్రి, యిక్కడ భార్య మంత్రినీ. చాలా
చక్కని సన్నివేశం యిది.

తెరలో

1 సూరప్ప!

2 రథం సిద్ధంగా వుండి అమ్మగారూ !

1 సరే, వస్తున్నాను.

తిమ్మరుసయ్య—విడ్డూరాలు పుట్టాయంటే పుట్టవూ!
మహారాజు, పోతూ పోతూ నుఖాన వున్న ప్రాణాలు
దుఃఖాన పడవేసి పోయారు. ఎరగనివాళ్ళకి రాజ్యాశ

శ్రీపాద సుబ్రహ్మణ్యశాస్త్రి వాటకాలు

వుట్టించారు. లక్ష్మీ మంత్రాంగంలో తిమ్మరాజు హత్య కోసం ప్రయత్నాలు సాగుతాయి. నీలమ్మ, నామిది కసి అలా మళ్ళిస్తుంది. దీని కంఠటికీ యెవటి వచ్చు వోర్చలేని తిప్పమ్మగారే కారణం. కృష్ణరాయుడు లేక పోవా లనుకుంటే, ఆవిడ మనమడే లేకుండా పోయే యోగం వట్టేబట్టుంది.....(తల పంకించుకుంటూ) హూ, హూ, వీరభోజ్య మైన రాజ్యం సక్కజిత్తులకా నిలుస్తుంది? ఈ అంతఃకలహాలు కారణంగా సామంతులలోనూ, మండ లేళ్ళరులలోనూ, సరదార్లలోనూ స్వచ్ఛావాంఛ ప్రబల వచ్చు. శత్రువులున్నా భేరిలు మోగించవచ్చు. జాగ్రత్తగా వుండాలి. (ఆలోచించి, తల పంకించుకుని) తిప్పమ్మ గారి నగరికి వెడదాం.

రెండో రంగం

.....

(నాగమ్మ సగరు. ఒక వసారాలో, నాగమ్మ, పీట మీద కూచుని వుంటుంది. కైజారు ఎదట వుంచుకొని, ఆమె కొకపక్కగా నీలమ్మ కూచుని వుంటుంది. ఆపని మీదా యీపనిమీదా దాసీలు అటూ యిటూ తిరుగుతూ వుంటారు)

నాగమ్మ—నేనా వయసు మళ్ళినదాన్ని. నువ్వా పసికూనవు. పైగా, యిద్దరికీ దుఃఖం తలమునకలుగా వుంది. మనం పగతీర్చుకోగలమా తల్లీ?

నీలమ్మ—ఎందుకు తీర్చుకోలే మత్తయ్యా? యథా శక్తి. ఎవరు చేసినా అంతేగా? వుట్టింది రాచకులం గదా, తీరని అవకారమూ, పరాభవమూ జరిగాక కుక్కిన పేలమయి పడివుండమా? శరీరం దహించుకుపోతోంది నాకు. ఇక యీజన్మకి నుఖ మెలాగా లేదు, బతుకూ సందేహమే. వీలయినంతవర కయినా పగతీర్చుకోకపోతే యింకెందుకూ యీశరీరాలు?

నాగమ్మ—నాకూ నీకూ భేదం వుండమ్మా!

నీలమ్మ—పాతా కొత్తాను. అంతకంటే యేమీ లేదు. తిమ్మరుసయ్య చేసిన గాయంమీద మీరు కారం చల్లవద్దండీ అత్తయ్యా!

నాగమ్మ—కొంచెం వెసకా ముందూ —

నీలమ్మ—వెసక నుయ్యా, ముందు గొయ్యాని. అడియాసలు వద్దండీ అత్తయ్యా! బదులు తీర్చుకోడమూ, ఆలోచానికి వెళ్ళిపోడమూ —

నాగమ్మ—నీది వ్యగ్రోత్సాహం తల్లీ!

నీలమ్మ—కనకనే పగతీర్చుకోవా లని దీక్ష. తిమ్మరు సయ్యని విడిచిపెట్టినా యిబ్బంది లేదు, ఆనిర్భాగ్యుణ్ణి పొడిచెయ్యాలి, అంతే.

నాగమ్మ—ఏనిర్భాగ్యుణ్ణి?

నీలమ్మ—వాణ్ణి..... తెలియలేదూ? ఎవడికి రాజ్యం

శ్రీపాద సుబ్రహ్మణ్యశాస్త్రి నాటకాలు

తక్క దని చచ్చిన రాజు ఇంతపని చేయించాడో—

నాగమ్మ—తిమ్మరాజునా ?

నీలమ్మ—పేరు చెబితే పాపం చుట్టబెట్టుకుంటుంది
అత్తయ్యా, వాణ్ణే.

నాగమ్మ—(ఆనందావేశంతో) ఏమన్నావు కోడలా?

నీలమ్మ—(ఉద్దేశంతో) ఎవని మూలంగా నాకు
బావయ్యగారు లేకపోయారో ఆయేల్నాటిశనిగాణ్ణి హతం
చేసి, మీ పెద్ద సవతి కడుపున చిచ్చుపెట్టి—

నాగమ్మ—ఎంత చల్లనిమాట అన్నావు తల్లీ! ఏదీ,
వొక్కమాట—

(నాగమ్మ ముంగాళ్ళమీద లేచి చేతులు చాపుతుంది.
నీలమ్మకూడా ముంగాళ్ళమీద లేచి నాగమ్మ చేతు
ల్లోకి వాలుతుంది. నాగమ్మ నీలమ్మని గట్టిగా కాగ
లించుకుని మార్ధాఘాటం చేస్తుంది)

నాగమ్మ—నాకూనా, యిక, నీకు అడ్డు చెప్పను.
ఎలా చేస్తావో ఆకాస్త పనీ చేసేస్తావా, తరవాత నువ్వు
నేనూ కూడా నంతోషంగా బావయ్య దగ్గిరికి వెళ్ళి
పోవచ్చు.

నీలమ్మ—ఇంతవరకూ నాకు కనేగాని, మీప్రోత్సా
హం లేకపోయింది. ఇక చూకోండి, ఆనడపీనుగు
నట్టింట ఏడుపులూ పెడబొబ్బలూను.

(అప్పుడొక దాసి వస్తుంది)

దాసి—లక్ష్మమ్మగారు దయచేశారుట అమ్మగారూ!

నాగమ్మ—ఏలక్ష్మమ్మగారే?

దాసి—మహామంత్రి—

నీలమ్మ—తిమ్మరుసయ్య పెళ్ళానూ? వచ్చిందంటే పొడిచేస్తాను, ఏమండీ అత్తయ్యా?

నాగమ్మ—నువ్వుండు తల్లీ! మొగుడు మింగేయ్యడమూ, పెళ్ళాం, పరామర్శ చెయ్యడమూనా?

నీలమ్మ—ఏమండీ అత్తయ్యా?

నాగమ్మ—తొందరపడకు తల్లీ!

నీలమ్మ—నే నాగలే నండీ!

నాగమ్మ—వచ్చిన పనేమిటో తెలుసు కోకుండా తొందర పడవచ్చునా అమ్మా!

దాసి—ఏమి సెలవు అమ్మగారూ?

నాగమ్మ—తల్లీ, తీసుకురమ్మంటున్నాను.

నీలమ్మ—చిత్తం అత్తయ్యా!

నాగమ్మ—వెంట యెవరైనా వున్నారా, వొక్కరే దయచేశారే?

దాసి—ఆవిడ తమ్ములు, మాచిరాజు వియ్యన్న గారున్నా దయచేశారుట అమ్మా!

నాగమ్మ—సరే, తీసుకురా.

(దాసి వెళ్ళిపోతుంది)

శ్రీపాద సుబ్రహ్మణ్యకాశ్రీ నాటకాలు

నాగమ్మ—(నాలోచనగా) ఎందు కయి వుంటుందీ ?

(అప్పుడు దానిజెంటు లక్ష్మమ్మా, మాచిరాజు వియ్య న్నా వస్తారు. దాని పక్కకి తప్పకుంటుంది. నాగమ్మ చూసి, మొగం వంచుకుంటుంది)

నీలమ్మ—(ఆవేశంతో లేచి) అక్కడే నుంచో. అడుగు ముందుకి వేశా వంటే బాగా జరగదు.

లక్ష్మమ్మ—బాగా జరగ దంటే ?

నీలమ్మ—పొడిచేస్తాను.

లక్ష్మమ్మ—చాలా మంచిమాట. దాని అగత్యం వస్తుంది, దీక్ష నీళ్ళుకారిపోనివ్వకు.

నీలమ్మ—(తెల్లపోతుంది)

లక్ష్మమ్మ—నాగమ్మగారూ, తమకు గొప్ప ఆవద వచ్చింది. అయినా, నేనిప్పుడు పరామర్శ చెయ్యడానికి రాలేదు.

నాగమ్మ—భర్త చేసినదానికి తరవాయి తీర్చడానికి వచ్చారా మరి ?

లక్ష్మమ్మ—అక్షరాలా అంతే. తమరు సరిగా గుర్తించారు.

నాగమ్మ—అది రాజగారి ఆజ్ఞ అయితే, యిది రాణిగారి ఆజ్ఞ కాబోలు.

లక్ష్మమ్మ—రాజు చచ్చిపోయాడు. రాజే లేనప్పు డిక రాణి అంటే యేమిటి ?

నాగమ్మ—అంటే ?

లక్ష్మమ్మ—విజయనగరసింహాసనం యిప్పుడు కాలీగా వుంది. అధిష్ఠాత యెవరూ అని రాజ్యం యెదురు చూస్తోంది నాగమ్మగారూ !

నాగమ్మ—మీ మాటలు విచిత్రంగా వున్నాయి. దాపరికం యెందుకూ, మీరు నేననుకున్న పనికోసం వచ్చివుండక పోతే, సంగతి యేమిటో స్పష్టంగా చెప్పండి.

లక్ష్మమ్మ—చెప్పవలసిందిచాలానూ వుంది, చెబుదా మని ఉత్కంఠా వుంది. అయితే, చెప్పింది పూతంగా స్ఫురించా లంటే, ముందు, తమరు నా కొకటి దయ చెయ్యాలి.

నాగమ్మ—ఏమిటదీ ?

లక్ష్మమ్మ—మంత్రి పదవి.

నీలమ్మ—(ఉద్దేశకంతో) వల్లకాదు. నువ్వు మా కక్కరలేదు, వెళ్ళిపో.

నాగమ్మ—(నీలమ్మతో) ఒక్క ఊణం పూరుకో తల్లీ ! (లక్ష్మమ్మతో) మంత్రిపదవా లక్ష్మమ్మగారూ ?

లక్ష్మమ్మ—అవును. ప్రధానమంత్రిపదవి దయ చెయ్యాలి.

నాగమ్మ—నేనా ? మీకా ?

లక్ష్మమ్మ—తమరే, నాకే.

శ్రీపాద సుబ్రహ్మణ్యకాశ్రీ నాటకాలు

నాగమ్మ— నా కేమి వుందని—

లక్ష్మమ్మ—నరసరాయలవారి దేవేరికి లేని దేమి వుంటుందీ జగత్తులో?

నాగమ్మ—అప్రభువుకి నే నొక్కర్తినే దేవేరిని కాదుగా?

లక్ష్మమ్మ—ఎంద రుండినా యీవాళ అందరి అంత స్థూ వొక్కటేగా?

నీలమ్మ—(చకిత అయి నాగమ్మతో) అత్తయ్యా!—

నాగమ్మ—నువ్వుండు తల్లీ? ఏమంటారు లక్ష్మమ్మ గారూ?

లక్ష్మమ్మ—రాజంటూ యిప్పు డెవరూ లేదు నాగమ్మగారూ! అదిగాక వీడి తరవాత రాజు కావలసినవాడు ఫలానా అని యిద్దరి మొగాలమీదా రాసివుంటుందా? రాజయోగం వున్నవాడు ఒక రాజు కొడుకే అయి వుండనక్కరలేదు. ఒకరి రాజ్యం ఆక్రమించుకోవచ్చు. ఒకరాజ్యం కల్పించుకోవచ్చు. ఇంతకీ—రాజుల కొడుకు లెందరో వోట్టి నన్నాసులయిపోయారు. సామాన్య లెందరో రాజులూ, చక్రవర్తులూ కూడా అయిపోయారు.

నాగమ్మ—అది నిజమే కాని, మీరిప్పుడు నాకు చెబుతూ వున్నది తుద కమృతం అవుతుందో, విషం—

నీలమ్మ—విషం విషం. ఈవిడమాటలు నమ్మ

వద్దు అత్తయ్యా!

నాగమ్మ—వినిపించుకోవూ నాకూనా; మీరేమంటారు లక్ష్మమ్మగారూ?

లక్ష్మమ్మ—గ్రహించుకో గలిగితే యీ చెప్పింది చాలు, గ్రహించుకోలేకపోతే యింకెంత చెప్పినా వొట్టిదే కనక, నే నిక వొక్క అక్షర మయినా చెప్పను.

నాగమ్మ—భల్లూకప్పట్టు పట్టారే? ఇదమిత్థం అని నిరూపించుకోలేకుండా వున్నాను గాని, యేదో కొత్త కల్పన కనపడుతోంది మీమాటల్లో. మీరాక పరామర్శకీ కాక, నే ననుకున్నది చెయ్యడానికీ కాక — నావల్ల మంత్రి పదవి పొందడాని కయితే—మీవుద్దేశం యేమయినా నా కిదివరకీ జరగినదానికంటే గొప్పవిపత్తు తటస్థించదు. కనక (లేచి లక్ష్మమ్మను సమీపించి) ఇదిగో, నాభవిష్య ద్రాజ్యాధిపత్యానికి మిమ్మల్ని నామంత్రిగా నియమించు కుంటున్నాను. (చేతిలో చెయ్యి వేస్తుంది)

లక్ష్మమ్మ—నంతోషం! తమకు నాయెడల పరమ విశ్వాసం కలిగింది కనక, ఇది నా అదృష్టానికి గొప్ప గురుతు కనక, నేను తమకు రాజ్యాధిపత్యం సంక్రమించాక నా సకల శక్తులూ ధారపోసి అభ్యుదయ పరంపరా వాప్తిగా—

నాగమ్మ—అదేమిటి లక్ష్మమ్మగారూ?

శ్రీపాద సుబ్రహ్మణ్యశాస్త్రి నాటకాలు

లక్ష్మమ్మ—తమరు చేసింది మాత్రం యేమిటా నాగమ్మగారూ?

(ఇద్దరూ ఒక్క క్షణం గంభీరంగా చూసుకుంటారు)

నాగమ్మ—(లక్ష్మమ్మచేయ్యి గట్టిగాపట్టుకుని) మీరు ఈక్షణం మొదలుకునే నాకు మహామంత్రాలు, సరా?

లక్ష్మమ్మ—అదీమాట. నాగమ్మగారూ, బాగా ఆలోచించుకోండి. తమ రిప్పుడు తమ ఆవద లన్నీ నా మీద మోపారు. ఇదీ తమరిప్పుడు చేసిన పనికి అర్థం. నేను మనస్ఫూర్తిగా మీకష్టాలు నానెత్తిమీద వేసుకున్నాను.

నాగమ్మ—పరమసంతోషం.

లక్ష్మమ్మ—ఇక చిత్తగించండి. రాజ్యాలు మంత్రాధీనాలు. మంత్రాలకు భౌతికరూపాలే మంత్రాలు. కనక, వ్రభువులు, మంత్రులమాటలు పాలిస్తూ వుండాలి.

నాగమ్మ—సరే.

లక్ష్మమ్మ—అక్కడ భర్త మంత్రి, ఇక్కడ భార్య మంత్రిని. ఇక ప్రయోజనమా పరస్పరవ్యతిరేకం. చిత్త గించారా?

నాగమ్మ—చిత్తం.

లక్ష్మమ్మ—చిత్తం అంటే చాలదు. పరస్పరం అంటే యెవ రెవరికీ?

నాగమ్మ—నాకూ నాసవతికీని.

లక్ష్మమ్మ—అవునుగదా? కాని సామాన్యదృష్టి కిది అందదు. మీరు సరిగా గుర్తించడం నా అదృష్టం.

నాగమ్మ—ఇంగితజ్ఞానం లేనిచోట ప్రాజాపత్యం వహించడం అపాయకరం కదా లక్ష్మమ్మగారూ!

లక్ష్మమ్మ—వొట్టి అపాయకరం కాదు, మహా— అపాయకరం. పోతే, తమకు తీరని అవకారం సంభవించింది. ఈ అవకారం యెవరు చేశారని కాదు మనం ఆలోచించుకోవలసింది, ఎవరికోసం అనీ, ఎవరు చేయించారనీ—

నాగమ్మ—స్పష్టంగా నాసవతి కొడుకు చేయించాడు, ఆలోచన యెందుకూ?

లక్ష్మమ్మ—అంతే కాదు.

నాగమ్మ—అవునవును, దానిక్కారణం నాసవతి ప్రోత్సాహం, తెలుసునమ్మా! నాకొడుక్కి విషప్రయోగం చేయించడానికి మూడుమాట్లు ప్రయత్నించి దావిడ, మరిచిపోయానా లక్ష్మమ్మగారూ?

లక్ష్మమ్మ—అవునుగదా?

నాగమ్మ—వీగ్రహమో వక్రించింది, యిప్పు డిలా చేశారు గాని; అప్పుడు మీధర్మగారే కాదు నా శండ్రిని నాకు తక్కించినవారూ?

శ్రీపాద సుబ్రహ్మణ్యకాశ్రి నాటకాలు

లక్ష్మమ్మ—అంటే, తమకు శత్రువు లెవరో, సాధించి వలసినవా రెవరో—

నాగమ్మ—తెలుసును తల్లీ, తెలుసును.

లక్ష్మమ్మ—కనక, మావారి విషయమై యిప్పుడు తమ అభిప్రాయం యేమిటో—

నీలమ్మ—(ఉద్రేకంతో) ఓహో, అదా అమ్మా యెత్తూ! అత్తయ్యా—

నాగమ్మ—(నీలమ్మతో) ఇంకొక్క క్షణం పూగుకో తల్లీ! సెలవిప్పించండి లక్ష్మమ్మగారూ!

లక్ష్మమ్మ—చేయించేవా డొకడూ, చేసేవాడు మరొకడూ అయినప్పుడు—చేయించేవాణ్ణి లేకుండా చేసుకుంటే యిక చేసేవా డెవడూ?

నాగమ్మ—విడమర్చి చెప్పండి లక్ష్మమ్మగారూ!

లక్ష్మమ్మ—కృష్ణుడు ప్రయోజకుడు కనక, తమ అనంతరం తమ కొడుక్కి రాజ్యం తక్కునివ్వ డేమో నని యేలినవారి సవతికొడుకు చేయించా రీవని. మనం యిప్పుడు ఏలినవారి సవతికొడుకు స్థానీయలను లేకుండా చేసుకోవాలి, ఇందుకు మన కెవరు అడ్డు?

నాగమ్మ—బాగా సెలవిప్పించండి.

లక్ష్మమ్మ—నీ రాజ్యంకోసం వారు మన కృష్ణుణ్ణి లేకుండా చేశారో, ఆ రాజ్యంకోసం, మనమున్నూ

ఆ కుర్రకుంకని లేకుండా చేద్దాం.

నాగమ్మ, నీలమ్మ చకితులై చూసుకుంటారు.

లక్ష్మమ్మ—దాంతో మనమూ వారూ సమాన మవుతాం. ఇక నరసరాయలవారు పెంచి పెద్దచేసిన రాజ్యం—

నాగమ్మ—ఆమహారాజు కొడుకు అచ్యుతం వుండనే వున్నాడు, ఆవిషయమై మనకి బెంగ అక్కరలేదు.

లక్ష్మమ్మ—తమ దెంత వెర్రి నాగమ్మగారూ, మన కృష్ణుని కంటే యెక్కువటండీ అచ్యుతరాయలవారు, తిప్పమ్మతల్లికీ ?

నాగమ్మ—అవును నుమండీ, వంశం అయినా నిలవ నిస్తుందో లేదో ఆరాక్షసి.

లక్ష్మమ్మ—అలాకాక:-వదయినా యెరపెట్టి అచ్యుత రాయలవారిని చేరతీస్తూ రేమో తిప్పమ్మగారు ?

నాగమ్మ—అప్పుడు మనం యేమవుతామూ ? నిజమే, ఇదీ చూసుకోవలసిందే.

లక్ష్మమ్మ—అప్పుడే అయిందా, యింకా వుంది నాగమ్మగారూ, చూసుకోవలసింది.

నాగమ్మ—అదేమిటి ?

లక్ష్మమ్మ—వలినవారినీ కన్నెత్తిచూడక, తిప్పమ్మ గారితోనూ కలియక, అచ్యుతరాయలవారు—

నీలమ్మ—అవునవును, ఓబమ్మత్తగారికి మాత్రం రాజ్యకాంక్ష కలక్కుండా వుంటుందా అత్తయ్యా?

నాగమ్మ—అవును నుమా, ఆ మహారాజుదగ్గిరనుంచి చూసుకుంటే అచ్యుతాని కున్న అధికారం తిమ్మన్నకి లేదు, నిజమే లక్ష్మమ్మగారూ!

లక్ష్మమ్మ—కనక, సింహాసనం కోసమున్నా మనం యెగబడాలి.

నాగమ్మ—చాలా గొప్ప ఆలోచన మీది. అయితే, సాధ్యమా మనకి?

లక్ష్మమ్మ—సింహాసనమే ఏలినవారి ప్రాప్యం. నిష్కంటకం అయిన సింహాసనం కోసమే తమరు ఎదురు చూస్తూ వుండాలి. ఏమంటే? వగతీర్పుకోడమే మన ప్రాప్యంఅయితే, అది తీర్చుకున్నా మనుకోండి. సింహాసనం నిష్కంటకం చేసి అది వీధి పోయేవాడు ఎగరవేసుకు పోయేటట్టు చెయ్యమా?

నాగమ్మ—బాగుంది మీరు చెప్పింది.

లక్ష్మమ్మ—నరసరాయలవారి దగ్గిరనుంచి చూస్తే అచ్యుతరాయలవారికంటేనూ ఏలినవారే దగ్గిరవారు నాగమ్మగారూ!

నీలమ్మ—అవునండీ అత్తయ్యా! వ్యవహారం అంతా చక్కబెట్టడానికి మేమున్నాం—

లక్ష్మమ్మ—అదీ మాట. ఏలినవారికి సింహాసనం స్వాధీనపరచడం మా ప్రాప్యం. అందుకుకావలసిన పన్నాగం, పని—ఆగొడవ అంతా మాది.

నాగమ్మ—సరే, యేటి కడ్డుపడదాం. అయితే, డబ్బే మాత్రం కావా లంటారు?

లక్ష్మమ్మ—ఉంటే కోట్లు చాలవు. లేకపోతే దమ్మిడి అయినా అక్కరలేదు, (వక్కకి చూచి) ఇలా రా తమ్ముడూ!

(అప్పుడు వియ్యన్న వస్తాడు)

వియ్యన్న—(చేతులు కట్టుకుని నాగమ్మ యెదట వంగి) తమ ఆజ్ఞ నిరీక్షిస్తున్నాను.

లక్ష్మమ్మ—ఇతను మాతమ్ముడు. అంటే పింతల్లి కొడుకు. పేరు మాచిరాజు వియ్యన్న. బావగారికి తీసిపోడు. ఏలినవారికి నమ్మిన బంటుగా వుంటాడు.

నాగమ్మ — అలాగా?

లక్ష్మమ్మ—తగినంత అగత్యం వచ్చేదాకా లోప ల్లోపలే వుందాం మనం. ప్రత్యక్షంలో, మంత్రి అయినా, సేనాధిపతి అయినా, భృత్యు డయినా సర్వమూ మా తమ్ముడే.

నాగమ్మ—(చేతులు జోడించుకుని వియ్యన్నతో) నన్ను వొడ్డెక్కించాలి మీరు.

శ్రీపాద సుబ్రహ్మణ్యశాస్త్రి నాటకాలు

వియ్యన్న—వలినవారికి నా జీవితం మీదుకట్టి
వుంచాను. తమరు నిశ్చింతగా వుండవచ్చు.

నాగమ్మ—మంచిది నాయనా! అయితే, నాగమ్మ
గారూ, ఇంకెవరెవ రున్నారూ మనకీ?

లక్ష్మమ్మ—మామరిది గోవిందరాజూ, నాఅల్లుడు
అప్పన్నా చివరి కిటే తిరుగుతారు, సందేహం లేదు.
ఏమంటావు తమ్ముడూ?

వియ్యన్న—సందేహ మేమీ! వారినిబట్టిన్నీ అనేక
మంది ఇటే వుంటారు.

లక్ష్మమ్మ—ఇక్కడి సంగతి సెలవిప్పించండి.

నాగమ్మ—నీలమ్మని చూస్తూనే—

నీలమ్మ—ఆవురుగుని నేనే నలిపివేస్తాను.

లక్ష్మమ్మ—ఒక్క సంగతి ముందు తమతో మనవి
చేసుకుంటున్నాను. ఒకరిమాటలు విని తమరు నన్నను
మానించగూడదు. నే నేమి చెప్పినా విని నమ్మి ఆచ
రిస్తూ వుండాలి.

నాగమ్మ—అలాగే జరిగిస్తారు. నేను మనస్ఫూర్తిగా
మిమ్మల్ని నమ్మాను. అయితే, మానీలం అలా యెందుకు
చేసిందో—

లక్ష్మమ్మ—ఎరుగుదును.

నాగమ్మ—నాకోడలి పక్షాన ముందు నేను క్షమించ

కోరుకుంటున్నాను. (నీలమ్మతో) లక్ష్మమ్మగారి పాదాలు పట్టుకోతల్లీ!

నీలమ్మ—(లక్ష్మమ్మ పాదాలుపట్టుకుని) క్షమించండి.

లక్ష్మమ్మ—(నీలమ్మని లేవనెత్తుతూ) దీక్ష మరిచి పోవద్దు; కాని స్థలం మార్చు. ఎప్పటి కయినా నువ్వే ఆపని చెయ్యాలి.

నీలమ్మ—చిత్తం, ఇక చూస్తురు గాని.

లక్ష్మమ్మ—నాగమ్మగారూ, మా కిప్పటికి సెలవు దయచేయించండి. ఎప్పు డగత్యం అయితే, అప్పు డిక్కడ రెక్కలు కట్టుకువచ్చి వాల్తాము.

నాగమ్మ—చిత్తం, మీరు కావా లంటే యాభయి లక్షలు గుమ్మరిస్తాను నుమండి లక్ష్మమ్మగారూ!

లక్ష్మమ్మ—ఉండనివ్వండి. ఇప్పు డెందుకూ తమ్ముడూ?

వియ్యన్న—ఇప్పుడెందుకూ? కాకపోయినా మూల ధనం కదపవలసిన అగత్యం యెప్పుడూ రానివ్వను. మన విరోధుల మండలాలు నిత్యసంపన్నా లయి వున్నాయి. కన్ను గీటానంటే యేనుగులమీద వేసుకువస్తారు మన వాళ్లు. కాకపోయినా, ఇక్కడి ఖజానా మీద కూడా మన మాటకి చెలామణి వుంది. తమరు ఆజ్ఞమాత్రమే దయచేస్తూ వుండాలి.

లక్ష్మమ్మ—మరి సెల విప్పించండి.

నాగమ్మ—సెలవు.

వియ్యన్న—మహారాణీ, సెలవు దయచెయ్యండి.

నాగమ్మ—మంచిది నాయనా!

నీలమ్మ—చిన్న తయ్యా, సెలవు.

లక్ష్మమ్మ—మంచిదమ్మా!

(లక్ష్మమ్మ వియ్యన్నా జెల్లిపోతారు. నాగమ్మ, నీలమ్మ వారిని సాగనంపి వెనక్కి మళ్ళుతారు.)

నాగమ్మ—ఇదంతా యేమి టంటావు తల్లీ?

నీలమ్మ—అస లేమి టయినా, చివరి కేమయినా ఆలోచన మాత్రం బాగుంది. బావయ్యగారిని కన్నం దుకు తమరూ, కొలిచినందుకు నేనూ యింతకంటే చెయ్యవలసింది లేదు.

నాగమ్మ—వీలుతప్పితే చంపి చచ్చిపోదాం.

నీలమ్మ—ఎందు కయినా లక్ష్మమ్మగారి సెలవు కావాలి. మనకి వేరే ఆలోచనే అక్కరలేదు.

నాగమ్మ—మొగుడికి తగ్గ పెళ్ళాం ఆవిడ. ఇది తిమ్మరుసయ్యగారికి గుక్కతిప్పకొనివ్వని పన్నాగం అవుతుంది తప్పదు. చూతాం.

నీలమ్మ—మా బాబయ్యగారితో కూడా యీసంగతి ఆలోచించడం మంచిదండీ!

నాగమ్మ—అవును తల్లీ, వర్తమానం చేద్దాం.
ఇంతలో మనం కాస్త ధారకం చేతాం రా తల్లీ!
నీలమ్మ—దయచెయ్యండి.

మూడో రంగం

....o....

(తిప్పమ్మ నగరు. ఒక పీటమీద తిప్పమ్మా, మరో పీటమీద తిమ్మరుసయ్యా కూచుని వుంటారు.)

తిప్పమ్మ—దినాలు వెళ్ళిపోయిన వెంటనే అబ్బాయికి పట్టాభిషేకం అయిపోవాలి. ఆలస్యం కావడానికి వల్లకాదు.

తిమ్మరుసయ్య—ఆలస్యం యెందుకూ? పొద్దున్నే వర్తమానించి కనుక్కున్నాను, పదమూడో నాడే బహుమంచి ముహూర్తం స్థిరపరిచారు సిద్ధాంతిగారు.

తిప్పమ్మ—బాగుంది. ఈలోపున సన్నాహం లన్నీ పూర్తి చేయించండి తమరు.

తిమ్మరుసయ్య—తమరు పై పెత్తనాని కెవరిని నియమించారో సెలవిప్పిస్తే—

తిప్పమ్మ—తమ రుండగా మళ్ళీ యెవరో యెందుకూ పంతులుగారూ? కాకపోయినా, దాయాదులనునమ్మి చేరతియ్యడానికి వీలులేదు. నా ఆల్మీయులలో సొంతపనులు విడిచిపెట్టుకుని వచ్చేవా రెవరూ లేరు. పోనీ, కోడలి

శ్రీపాద సుబ్రహ్మణ్యశాస్త్రి నాటకాలు

వైపువారిని చేరదీస్తామా అంటే, అది ముందుముందు విషమిస్తుంది. అబ్బాయిని తలుచుకుని కంటికి మంటికి యేకధారగా దుఃఖిస్తోంది కోడలు, లేకపోతే, సర్వమూ ఆమె చక్కబెట్టుకోగలదు.

తిమ్మరుసయ్య— అవునవును, మహారాజు కూడా ఈసంగతి చాలామూట్లు సెలవిప్పిస్తూ వచ్చారు; కాని, పాపం, వారి కింకా వచ్చే కాలమే. కొనసాగుతూ కొనసాగుతూవున్న లతను చిదిమేసిన ట్టయిపోయింది వారిస్థితి.

తిప్పమ్మ—అందుచేత, కడుపుచిచ్చు సంభవించినా నా కీ తిప్పలు తప్పేవి కావు. ఏమి చెయ్యనూ? దుఃఖం మరిచిపోవాలి. దిగమింగేనుకోవాలి.

తిమ్మరుసయ్య—ఇంతకంటే మంచి వుపాయం మరి లేదు. అయినా, బంధువులు అన్యధా భావించకుండా—

తిప్పమ్మ—అదంతా నేను చూసుకుంటాను లెండి. (లాలన నటిస్తూ) అక్కడి సంగతు లేమయినా తెలిశాయా పంతులుగారూ?

తిమ్మరుసయ్య—తెలియడానికి తెలియకపోడానికి యేమి వుందీ? కుమారుణ్ణి తలుచుకుని చాలా దుఃఖిస్తున్నారు వారు. “పుత్రోత్పత్తివిపత్తిభ్యాం—” ఇది తమ రెరగనిదా, అనుభవిస్తూనూ వుండనిదా?

తిప్పమ్మ—శివశివా, తలుచుకున్నా, తలంపువచ్చినా

పేగులు తరుక్కుపోతాయి పంతులుగారూ! పగవాళ్ళ కయినా యిలాంటిది వద్దు మహాప్రభో! కత్తికోత కంటేనూ అన్యాయం యిది. అయితే, పంతులుగారూ, అక్కడ సంగతులే లేవంటారా?

తిమ్మరుసయ్య—ఉంటే తమతో మనవిచేసుకోనూ? కాకపోయినా, చిత్తగించండి అమ్మా, మనోవర్తిదారు రాలు, ఆవిడవల్ల యేదో అవుతుం దని ఆందోళన యెందుకూ తమకూ?

తిప్పమ్మ—విజానికి, అయినా కాకపోయినా యెత్తులు వెయ్యవచ్చు కాదూ? ఆలోచన అయినా సాగవచ్చు కాదూ? పైగా, అసలువా వ్లూరుకునే వుండినా మధ్య వాళ్ళూరుకోనివ్వరు కాదూ?

తిమ్మరుసయ్య—కాదనను; కాని యింతవరకూ దుఃఖించడంలోనే వున్నారు, అక్కడివా రంతా.

తిప్పమ్మ—తమరు బాగా పరిశీలిస్తూ వుండాలి. ఏవుట్టలో ఏపాముందో—

తిమ్మరుసయ్య—తమ రింతగా సెలవిప్పించాలా అమ్మా! ఈతనువు, విజయనగరంప్రభువుల సేవతోనే చివికి మన్నయిపోతుంది, సరా?

తిప్పమ్మ—తమ కలాంటి అనుగ్రహం వుంటే చాలు, చాలా సంతోషం. ఎలాగో పదివన్నెం డేళ్లు మనం

శ్రీపాద సుబ్రహ్మణ్యకాశ్రీ నాటకాలు

కష్టపడితిమా. తరవాత అంతా అబ్బాయే చూసుకోగలడు.

తిమ్మరుసయ్య—పదేళ్ళు కూడా అక్కరలేదు. అబ్బాయిగారి ప్రతిభ నే నెరగనిదా? పదహారేళ్లు వెళ్లా యంటే—

తిప్పమ్మ—తమరు దిద్దాలి.

తిమ్మరుసయ్య—తమరు నాదాకా అట్టేపెడితే కదా?

తిప్పమ్మ—అట్టేపెట్టకపోడానికి నే నెంతటిదాన్ని వంతులుగారూ? ఆమహారాజూ లేక, వొక్కగా నొక్క కొడుకు చిట్టితండ్రీ లేక—ఏదో, విధిలేక బతికి వున్నాను నేను. అయినా, వుట్టింది రాచవుట్టుక కనక, వయస్సు మళ్ళినా, రామా కృష్ణా అనుకుంటూ కూచోకుండా భగవంతుడు నామీద యిలాంటి భారం మోపాడు కనక, ప్రవృత్తిమార్గాన దేవుల్లాడక తప్పదు. ప్రజా పాలనం అన్నప్పుడు మంచి చెడ్డా కూడా వుంటాయి. లోకులు కాకులు. పైగా, ఆవక్షంవారు నామీద దుర్వదంతులు వ్యాపింపచేస్తారు, కనుగలిగి వుండాలి నుమండీ!

తిమ్మరుసయ్య—చిత్తం, వెయ్యికళ్లతో కనిపెడుతూ వుంటాను.

తిప్పమ్మ—ఈ దుఃఖసమయములో తమరే మాకు

దిక్కు. తమకు పదిమాట్లు చెప్పనక్కరలేదు. కర్ణాటక సామ్రాజ్యంలో యెందునా తమచేతి కడ్డు లేదు. తమ రనుభవించగా మిగిలినదే మాకు చాలు.

తిమ్మరుసయ్య — ఎంతమాట సెలవిప్పించారూ అమ్మా! డబ్బా నాకు ప్రధాన మైనది! కైలాసవాసి నరసరాయలవారు నన్ను చేరదీసి వొక యింటివాణ్ణి చేశారు. వారి కుటుంబం యిప్పుడు కొంచెం చిక్కుల్లో పడివుంది. ఇప్పుడు పకరించకపోతే నేనుండి యేమి ప్రయోజనమూ? విశ్వాసం చూపించడాని కింతకంటే నాకు మంచి తరుణం మరేమి వుంటుందీ? తమ భర్తగారూ, తమ కుమారుడు గారూ నాయెడల కనబరిచిన అనుగ్రహానికి నే నేమి చేసి రుణం మళ్ళించుకోగలనూ? అమ్మా, తమ రెప్పుడూ డబ్బుమాట యెత్తవద్దు. ఇదివరకెప్పుడూ మా కిక్కడ లోటు రాలేదు, ఇక ముందూ రాదు. నా కా సందేహం యెప్పుడూ లేదు.

తిప్పమ్మ—నేనూ మరొకందు కనలేదు నుమండి పంతులుగారూ! ఎలాంటి వేత్తలూ కూడా యీ సంసార జంజాటంలో వొడ్డుచేరుకోవా లంటే డబ్బేకాదూ ఆధారం? నాభర్తగారూ నాకొడుకూ గూడా తమర్ని బాగానే చూశారు, నాకు తెలుసు. అయితే, నాసంగతి

తమకు కొత్త కాబట్టిన్నీ, వారి హయాములో లాగే
యిప్పుడున్నా తమరు స్వేచ్ఛగా వుండవచ్చు సని
తమకు విశదం కావలసివుంది కాబట్టిన్నీ చెప్పాను గానీ;
డబ్బుకోసమే తమరు పనిచేస్తున్నారనా?

తిమ్మరుసయ్య—అయితే, సంతోషం.

తిప్పమ్మ—ఇంతకీ:—పేరుమట్టుకే మాది. ఖజానా
అంతా తమ అధీనంలో వుండవలసిందే. ఎప్పు డయినా
సరే, యెందు కయినా సరే, యెంతయినా సరే, యే
విధంగా అయినా సరే, తమ యిష్టం. అబ్బాయి పెద్ద
పెరిగే దాకా సామ్రాజ్యం కాపాడి, తరవాత, అతను
సొంతంగా వ్యవహారాలు చక్కబెట్టుకుంటూ వుంటే
చూసి ఆనందించడమే మన పని.

తిమ్మరుసయ్య—అంతే, అంతే.

తిప్పమ్మ—నేను పాపమే చేసుకున్నాను. లేకపోతే
నా కీ పాల్గొందుకు వస్తాయీ! ఆమహారాజు లేకపోయినా
కడుపున వుట్టిన కొడుకయినా పదికాలాల పాటు బతికి
వుండకూడదూ పంతులుగారూ? (దుఃఖం సమాధించు
కున్న ట్లభినయించి) ఒక్కొక్కప్పుడు “ఛీ, యెందు
కీ బతుకు” అనిపిస్తూ వుంటుంది; కాని పసివాడికోసం
అంతా దిగమింగుకుంటున్నాను. తమరు వెయ్యికళ్ళతో
కనిపెడుతూ వుండాలి.

తిమ్మరుసయ్య—తప్పుకున్న కొద్దీ దుఃఖమే. “జీర్ణం జీర్ణం, వాతాపిజీర్ణం” మరిచిపోవాలి తమరు. తమరు దుఃఖిస్తే కోడలుగారు మరింత బెంబేలుపడిపోతారు. తమ రిద్దరూ కూడా అలా అయితే, యిక అబ్బాయిగారిని పట్టడం కష్టం. సంసారంలో, పెద్దవాళ్లుండగా చిన్నవాళ్లు పోతే యిదే చిక్కు. ఎంతెంతలేసి ఆపదలు వచ్చినా కుక్కిన పేలయి పడివుండవలసిందే గాని, నోరారా యేడ్చి ఆభారం తగ్గించుకోడానికి వీలులేదు.

తిప్పమ్మ—ఇప్పుడు నాస్థితి అదేగా?

తిమ్మరుసయ్య—తమ విషయం వేరు. భర్తగారు లేకపోవడమూ, నల్లరాయి వంటి కుమారుడు అకాల మృత్యువు వాతపడడమూ—ఇంతమాత్రమే అయితే లోకంతో పాటే. కాని మరి సామ్రాజ్యమో? కోటాను కోట్ల జనులు తమ చల్లని నీడకోసం కనిపెట్టుకుని వున్నారు. వారిని సర్దుబాటు చెయ్యడం మాటలతో అవుతుందా? ఈస్థితిలో దుఃఖిస్తూ కూచోడానికి తమకు వీలా అమ్మా?

తిప్పమ్మ—అదీ మాట.

తిమ్మరుసయ్య—ఎవరైనా యేమయినా అనుకుంటున్నారేమో అని మన కేమీ అక్కరలేదు. మంచో చెడ్డో వొకమార్గం వేసుకోడమూ, తూచాలు తప్పకుండా

అలానడిచిపోడమూ ఇంతే మనం చూసుకోవలసింది.

తిప్పమ్మ—అంతేనండీ.

తిమ్మరుసయ్య—తమర్ని యెదిరించగలవాడు పృథివి: మీద పుట్టలేదు. ఇక పుట్టదు. తమదృష్టి వొక్క సామ్రాజ్యంమీదే వుండాలి.

తిప్పమ్మ—నేనూ అలాగే నిశ్చయించేసుకున్నానండీ.

తిమ్మరుసయ్య—మరి నేను తక్కిన సంగతులు చూడాలి, సెలవిప్పించండి.

తిప్పమ్మ—వెళ్ళిరండి నాయనా! అయితే, కోడల్ని కూడా వోదారుస్తూ వుండాలి తమరు. మంచి అనుభవ కాలంలో భర్తృవియోగం. పైగా ఆమె అమాయకురాలు. భర్త అంటే నిద్రాహారాలు మరిచిపోయేది. స్వయంగా నేవించుకునేది.

తిమ్మరుసయ్య—మంచివాళ్లకే యెప్పుడూ ఆపదలు వస్తాయి. వారిదర్శనమున్నూ, చేసుకుంటూనే వుంటాను.

తిప్పమ్మ—నా వార్ధకమూ, అబ్బాయి చిన్న తనమూ, రాజకార్యాల జటిలతా చూపించి ఆమెని ప్రకృతిలో ప్రవేశపెట్టాలి తమరు.

తిమ్మరుసయ్య—చిత్తం చిత్తం. సెలవు.

(ఇద్దరూ లేస్తారు.)

తిప్పమ్మ—సమయమో అసమయమో అని తమ.

రెప్పుడూ నందేహించనక్కరలేదు. వచ్చినవెంటనే నేనే ప్రత్యుత్థానం చేసి—

తిమ్మరునయ్య—ఎంతమాటా! నేను భృత్యుణ్ణి కానా అమ్మా! తమ సెలవుప్రకారమే ప్రవర్తిస్తాను.

తిప్పమ్మ—మరి దయచెయ్యండి.

(తిమ్మరుసు వెళ్ళిపోతాడు.)

తిప్పమ్మ—ద్రోహచింతలేదు బ్రాహ్మడికి. చిక్కు రోజులు వచ్చాయి, డబ్బు కాస్తవిజ్ఞియ్యతూ వుంటే కాని వీల్లేదు. మారప్ప రుక్కయ్యా నమ్మినబంట్లే. సాంబశివరాయడూ, త్రిలోచనరాయడూ యెప్పుడూ చేతినుంచి జారిపోరు. విరూపాక్షరాయడు బాగా వుపకరిస్తాడు. అంతా సవ్యంగానే వెడుతుంది. కోడలు వుట్టడు దుఃఖంలో వుంది, అందులోనే వుంచెయ్యాలి. ఆమెకి అధికారవాంఛ లేనూ లేదు, వుట్టకుండానూ జాగ్రత్తపడాలి. ఇక నాగమ్మా! హు, హు. చెట్టంత కొడుకు బుగ్గయి పోయాక ఇంకేమి చూసుకుని తలయెత్తుకుని తిరుగుతుందీ? అయినా, పైవాళ్ళు పూరుకోరు, కనక, వ్యవహారం యెదురుతిరిగిం దంటే ఆవిణ్ణి కూడా కడతేర్చాలి. అచ్యుతరాయడేమంత తెలివయినవాడు కాదు, అతని మీదా వొక కన్ను వేసే వుంచాలి. ఎవర్నీ నమ్మడానికి వీలులేదు.

శ్రీపాద సుబ్రహ్మణ్యకాశ్రీ నాటకాలు

నాలుగో రంగం

.....

(రుక్కమ్మ నగరు. ఆమె, తిమ్మరుసయ్య నుంచును.
పుంటారు)

రుక్కమ్మ—అత్తయ్యగా లేమి సెలవిప్పించారు.
బాబయ్యగారూ?

తిమ్మరుసయ్య—సెలవిప్పించడాని కెవ రెరగని దేమి.
వుంది తల్లీ! వృద్ధాప్యంలో వారికి కడుపుచిచ్చు తటస్థిం
చింది. భారం అంతా తమ మీద వుందని—

రుక్కమ్మ—ఇక నావల్ల యే మవుతుంది తండ్రీ? ఆ
మహారాజుకి సేవలుచేసుకుంటూ అత్తయ్యగారి చాటున
వుండవలసినదాన్ని నేను. నా బతు కిలా అయిపోయింది.
ఇక నావల్ల యేమీ కాదు. అంతకీ భారం వారిదే.
అని మనవిచెయ్యండి.

తిమ్మరుసయ్య—ఇద్దరూ అలాగే అంటే యెలాగ
తల్లీ! ఇది గొప్ప ఆవత్తే, సందేహం లేదు; కాని అబ్బా
యిని చూసుకోవద్దూ! సాటిలేని సామ్రాజ్యం చక్క
బెట్టుకోవద్దూ?

రుక్కమ్మ—నాకు మరుపువచ్చే దుఃఖమే తెచ్చి
పెట్టాడా యీశ్వరుడు తండ్రీ!

తిమ్మరుసయ్య—కాని దుఃఖానికి సమయా సమయా-

లున్నాయి. స్థితిగతులు పరకాయించుకోవాలి.

రుక్కమ్మ—దేవుడు చేసింది కొంతా, మనుష్యులు చేసింది కొంతాను. పెద్దమరిదిగారు బతికివుంటే నాబిడ్డకి అన్యాయం జరుగునా బాబయ్యగారూ?

తిమ్మరుసయ్య—నిజానికి వారు సందేహించవలసిన వారు కారు; కాని యెప్పటి కేమిటో యెవరు చెప్ప గలరమ్మా! అత్తయ్యగారికి వారిమీద మొదట్లంచీ అనుమానమే. మహారాజులుంగారు తల్లి ఆలోచన అంగీకరించారు.

రుక్కమ్మ—అవకారం జరుగుతుం దేమో అని అత్తయ్యగారంత పని చేయించారు. మరి చిన్నత్తయ్య గారు 'కాకపోతే వారి శ్రేయస్కాములయినా అందుకు ప్రతిక్రియ చెయ్యడానికే చూస్తూ రేమో యెవ రయినా ఆలోచించారా?

తిమ్మరుసయ్య—మన కా భయం అక్కరలేదు తల్లీ!

రుక్కమ్మ—మరిదిగారు ప్రాజ్ఞత వచ్చిన వారు. వీరాధివీరులు. అనేకయుద్ధాలలో జయలక్ష్మిని చేపట్టిన వారు. అలాంటివారికే అలాంటి చిత్రవధ తటస్థించి నప్పుడు, యెనిమిదేశ్య నినుగు—నాబిడ్డ నుఖాన వర్ధిల్ల గలడా తండ్రీ?

తిమ్మరుసయ్య—మేమంతా యేమయి పోకాము

తల్లీ? అబ్బాయిగారిమీద యీగ వాలనిస్తామా?

రుక్కమ్మ—ఈశ్వర సంకల్పం యెలా వుందో? అత్తయ్యగారి హృదయంలో యింకా యెలాంటి కల్పనలు వుట్టుకువస్తున్నాయో? చిన్నత్తయ్యగారిని కూడా కడతేర్చే ప్రయత్నాలు సాగకుండా చూడాలి నుమండీ తమరు. ఇప్పటి కీకుటుంబంలో బుల్లిమరిదిగా రొక్కరే పెద్దలు. వారికిన్నీ అపాయం రాకుండా కనిపెడుతూ వుండాలి తమరు.

తిమ్మరుసయ్య—ఇంకేమీ భయం లేదు. అచ్యుత దేవరాయలవారు అత్తయ్యగారి కనుసన్నల్లోనే మనులు కుంటున్నారు; కనక వారి కేమీ అపాయం రాదు. చిన్నత్తయ్యగారు జ్ఞేమంగా వుండడానికి పూచీనాది.

రుక్కమ్మ—నాబిడ్డకి సామ్రాజ్యం తక్కినా సరే, తక్కువపోయినా సరే, సంశనాశనం కాకుండా చూడండి నాయనగారూ! మామయ్యగారి సంతానంలో వొక రకాలమరణమూ, వొకరు దారుణమరణమూ పొందారు. ఇక వొక్కరున్నారు. ఆవంశాకురం నాబిడ్డ వున్నాడు. ఈయిద్దరివల్ల నైనా మళ్ళీ యీవంశం విస్తరించేలాగ చూడండి బాబయ్యా!

తిమ్మరుసయ్య—పదిమాట్లు చెప్పడం యెందుకు తల్లీ? తమరు నిశ్చింతగా వుండవచ్చు.

రుక్కమ్మ—బాబయ్యా, పెద్దమరిదిగారు నిజంగా చచ్చేపోయారా? బతికివుంటే ఆకబోది నైనా చూసుకుంటూ కాలం గడుపుకుంటారు చిన్నత్తయ్యగారు, వీలుంటే నాబిడ్డకి వునురు తగలకుండా చూడండి తండ్రీ!

తిమ్మరుసయ్య—కళ్ళు పీకించ మని మాత్రమే మహారాజులుంగారి ఆజ్ఞ. ఆపని అయిపోయాక—

రుక్కమ్మ—సుఖసుఖాల కళ్ళు పీకెయ్యనిచ్చారా ఆ వీరాధివీరులు.

తిమ్మరుసయ్య—వారు వీరాధివీరులు కనకనే ఆపని సాధ్యం అయింది. ఏమి చెప్పను తల్లీ?

రుక్కమ్మ—ఏమీ వారు పరాక్రమించలేదూ? ప్రతిఘటించనైనా లేదూ?

తిమ్మరుసయ్య—లేదమ్మా లేదు. ఏమి త్యాగం తల్లీ వారిది? ఆసన్నివేశం చూశాటప్పటికి నాకు బతుకు మీద రోతపుట్టింది. అయినా, రాజాజ్ఞ జవదాటలేక—

రుక్కమ్మ—ఏమి జరిగింది బాబయ్యా?

తిమ్మరుసయ్య—చెప్పలేక చెప్పలేక నేను రాజాజ్ఞ మనవి చేసుకున్నాను. తలారి కైబారు దూసి సిద్ధంగా నుంచున్నాడు.

రుక్కమ్మ—(కళ్ళుమూసుకుని) శ్రీహరీ! శ్రీహరీ!

తిమ్మరుసయ్య—తలుచుకుంటే, వాడితో చెప్పి

శ్రీపాద సుబ్రహ్మణ్యశాస్త్రి నాటకాలు

నన్నే వారు కడ తేర్పించగలరు. కనీసం వారు విక్రమిస్తూ
రనయినా అనుకుంటున్నాను; కాని—

రుక్కమ్మ—రాజాజ్ఞ విని .వా రేమి సెల విచ్చారు.
బాబయ్యా?

తిమ్మరుసయ్య—వారేమీ సెలవిప్పించనేలేదు తల్లీ!
ఎలా వున్నవా రలాగే నుంచుని, చేతులు విరిచి కట్టు
కుని, మందహాసం చేస్తూ తలారిని పిలిచి—

రుక్కమ్మ—అయ్యో, అయ్యో! మాటమట్టుకైనా—

తిమ్మరుసయ్య—వ్యతిరేకమా తల్లీ? హరీ హరీ!
అనేకయుద్ధాలలో వారు శత్రుసంహారం చేస్తూ వుంటే
దగ్గిర వుండి, పక్కపక్కల వుండి, నేను కళ్ళారా
చూశాను. ఆదృశ్యం జ్ఞాపకం వస్తేనే నా కిప్పుడు—
(జలదరింపు నటిస్తాడు)

రుక్కమ్మ—తమమాటలతో వారి ఆమూర్తి నాకు
కళ్ళకు కట్టినట్టు కనపడుతోంది బాబయ్యా?

తిమ్మరుసయ్య—అలాంటి వీరాధివీరులు వారు,
చలనంలేకుండా నుంచుని, నాకేసి తిరిగి శిరస్సు వంచి
రాజాజ్ఞ అందుకుని, తలారిని చూసి “కంగారుపడకు.
మహారాజులుంగారికి నాకళ్ళతో పనివచ్చింది—”

రుక్కమ్మ—(చెవులు మూసుకుని) విన లేను.
బాబయ్యా!

తిమ్మరుసయ్య—యోగులలో నున్నా అలాంటి
వైరాగ్యం వుండబోదు తల్లీ!

రుక్కమ్మ—అలాంటి శాంతమూర్తిని అలా చెయ్య
డానికి వా డెంత రాతిగుండెవాడో—

తిమ్మరుసయ్య—మరి వాడి కాజ్ఞాపించినవాణ్ణి నేను
కదా, నాగుండెమాట? కూలికి విషం తాగేవాళ్ళం,
యేమి బతుకులు తల్లీ మావి? ప్రభువు లెప్పుడు గుండె
రాయిచేసుకున్నారో—

రుక్కమ్మ—అది సరే తండ్రీ!

తిమ్మరుసయ్య—కృష్ణ దేవరాయలవా రెదిరించివుంటే
నాకీ బాధ యేమీ? అగ్రహం వచ్చినప్పుడు స్వయంగా
ఎదటివాణ్ణి నరికెయ్యడం కష్టం కాదు తల్లీ, దయా
మయంగా వుంచుకోవలసిన గుండె సప్రయత్నంగా రాయి
చేసుకుని, చూస్తూ మరొకనిచేత అపనిచేయించడం—
ఇంతకంటే దౌర్భాగ్యం యేమి వుంది తల్లీ?

రుక్కమ్మ—అందులోనూ చిత్రవధకదా తండ్రీ యిది?

తిమ్మరుసయ్య—ఉన్న దల్లా అదీ, కాని యేమిటి
చెయ్యడం? ఆసన్నివేశం చూడలేక నేను మొగం
పక్కకి తిప్పుకున్నాను. ఏమయిందో అని వొక్కక్షణ
నికి మళ్ళీ చూస్తునిగదా, గుడ్లు పీకెయ్యడంవల్ల గుంటలు
పడ్డ కళ్ళనుంచి రక్తం ప్రవహించి ముఖం, పక్షస్థలం—

శ్రీపాద సుబ్రహ్మణ్యకాశ్రీ నాటకాలు

శరీరం అంతా తడిసిపోయినా చలనం లేకుండా—దుఃఖం అనేది స్మరణ కయినా రానీయకుండా, తలారిని పిలిచి “చితికిపోకుండానూ, గంట్లు పడకుండానూ, జాగ్రత్తగా తీశావా—”

రుక్కమ్మ—(మొగం వంచుకునీ, చెవులు మూసు కునీ) శ్రీహరీ! రామా, రామా!

తిమ్మరుసయ్య—“అవి మహామంత్రులవారి చేతిలో పెట్టు, మహారాజులుంగా రిచ్చే బహుమతీ పుచ్చుకుని పెళ్ళాంబిడ్డలతో సుఖంగా బతుకు—”

రుక్కమ్మ—చూశారా, చూశారా బాబయ్యా? ఎంత మంచిహృదయం తండ్రి వారిదీ? వారు బతికే వుంటే నాబిడ్డని కాదని సామ్రాజ్యం ఆక్రమించుకుని వుందురా నాయనగారూ?

తిమ్మరుసయ్య—అదిగో అదే మళ్ళీ పామరత్వం. మహారాజులుంగానూ వారూ ఒక్కతండ్రి బిడ్డలే కదా? మహారాజులుంగారి కలాంటి బుద్ధి వుట్టింది కదా?

రుక్కమ్మ—వద్దు బాబయ్యా, నా మహారాజుని తమ రేమీ అనకండి బాబయ్యా, వారి కది తండ్రి పక్షాన సంక్రమించినది కాదు బాబయ్యా!

తిమ్మరుసయ్య—మరి కృష్ణ దేవరాయలవారికికూడా, అలాగే తండ్రిపక్షాన కాకుండా—

రుక్కమ్మ—శ్రీహరీ! చిన్నత్తయ్యగారు పరమ సాధ్వీ నాతండ్రి! ఆమె కడుపున పుట్టారు కనకనే చిన్న మరిదిగారు అంతటి మహానుభావు లయినారు బాబయ్యా!

తిమ్మరుసయ్య—అమ్మా, ఇవన్నీ వూహలు. పని జరిగే దాకా ఇదమిత్ర మని యెవరు చెప్పగలరా?

రుక్కమ్మ—చెప్పలేకేమి బాబయ్యా! అన్నగారి యెడల వారు కనపరిచిన భయభక్తులు నే నెరగనివా? అలాంటి మహోదారులు నాపాలబుగ్గలవాడికి అపాయం తలపెట్టగలరా? ఎంత ఘోరం జరిగింది తండ్రి మరిదిగారికీ?

తిమ్మరుసయ్య—అదంతా నాపరిముఖంగా జరగడం యీశ్వరనిర్ణయం. అది రాజాజ్ఞ మరి, యేమిచెయ్యనూ?

రుక్కమ్మ—అంత నమ్మకమైనవారు కనకనే అత్త గారూ, మహారాజూ అది తమమీద వుంచారు. అయితే, తరవాత యేమి జరిగింది బాబయ్యా?

తిమ్మరుసయ్య—జరగడాని కేమి వుందీ? ఆపని అయి పోయాక, కృష్ణరాయలవారు “ఇక నేను బతికి యేమి లాభమూ? తలకొట్టించివెయ్యండి” అని బతిమాలు కున్నారు.

రుక్కమ్మ—(ఆత్రంగా) తమరేమన్నారు బాబయ్యా దానిమీద?

తిమ్మరుసయ్య—తరవాత యేమిచెయ్యాలో రాజాజ్ఞ

యేమీలేదు. ఏమిచేస్తే యేమిటో అని నేను సంశయాత్ముణ్ణయిపోయాను, కొంత నేపు.

రుక్కమ్మ—అయిపోయి!

తిమ్మరుసయ్య—నిర్ధారణ చేసుకోలేక పోయాను. “నీయిష్టం” అని తలారికి చెప్పి వచ్చేశాను.

రుక్కమ్మ—శమరున్నా అంత కఠినమైన వహించా రేమి బాబయ్యా? చిన్నత్తయ్యగారి కా కబోది నైనా తక్కునివ్వగూడదా?

తిమ్మరుసయ్య—తక్కునిస్తే యేమిటో, తక్కునివ్వక పోతే యేమిటో? ఆకళ్లు చిత్తగించాక ప్రభువే నిర్ధారణ చేస్తా రనుకున్నాను, వారు ఉత్తరక్షణనే పరమ పదించారు. పోనీ, అత్తయ్యగారు సెల విప్పిస్తా రనుకుంటే వారు దుఃఖసముద్రంలో మునిగిపోయారు.

రుక్కమ్మ—పోనీ, చివరి కేమి జరిగిం దంటారూ?

తిమ్మరుసయ్య—వారు చనిపోయివుంటారు తల్లీ!

రుక్కమ్మ—తలారి యేమంటాడూ?

తిమ్మరుసయ్య—తరవాయి తీరిపోయిం దని—

రుక్కమ్మ—అంటే?

తిమ్మరుసయ్య—ఇక వివరా లెందుకూ తల్లీ?

రుక్కమ్మ—అత్తయ్యగారి సలహావల్లనూ, మహారాజు ఆజ్ఞవల్లనూ చుట్టబెట్టుకునే పాపంలో నాకూ వాటా

వుంది. వధావిధానం వింటే కొత్తగా అంటుకునే దేమీ లేదు బాబయ్యా, సెలవిప్పించండి.

తిమ్మరుసయ్య—నేను ముందువచ్చేశాను. తరవాత తలారి బయలుదేరాడు. ఒక్క ఖానానికి పెద్దవులి బొబ్బలు వినిపించాయంటాడు వాడు.

రుక్కమ్మ—రామారామా! కండకండలుగా వీకేసి వుంటుంది వులి. కళ్లున్న రోజుల్లో వులులనూ సింహాలనూ పిడిగుద్దులతో కూలగొట్టినవారు మరిదిగారు.

తిమ్మరుసయ్య—అది నాకు తెలియనిదా అమ్మా?

రుక్కమ్మ—అయితే, బాబయ్యా, ఏసామ్రాజ్యం కోసం వారు చిత్రవధకు పాల్పడ్డారో ఆసామ్రాజ్యం పాలిస్తే నాబిడ్డకు జయం వుంటుందా?

తిమ్మరుసయ్య—అయ్యో తల్లీ, కాటిల్యశాస్త్రం యేమి చెబుతోంది? రాజనీతి వేరు కాదూ?

రుక్కమ్మ—ఇందుకు ఈశ్వరుడు తృప్తిపడతాడా?

తిమ్మరుసయ్య—ఈశ్వరాజ్ఞ కాకుండా చీమ అయినా కుట్టగలదా అసలు?

రుక్కమ్మ—తమకు బదులుచెప్పలేను. బాబయ్యా! జరిగిందేదో జరిగిపోయింది, ఇక మీదట మాత్రం మరేమీ దారుణాలు జరక్కుండా చూస్తూ వుండండి.

తిమ్మరుసయ్య—వెయ్యి కళ్లతో కని పెడుతూ

శ్రీపాద సుబ్రహ్మణ్యకాశ్రీ నాటకాలు

వుండనూ? ఇంకానా?

రుక్కమ్మ—మధ్యాహ్నం కూడా వొకమాట.
దర్శనం యిప్పించండి నాయనగారూ!

తిమ్మరుసయ్య—తప్పకుండానూ. మరి సెలవు.

రుక్కమ్మ—సెలవు.

ఇద్దరూ శల్లిపోతారు

అయిదో రంగం

.....

(విరూపాక్షరాయని లోగిలి. మేడముందున్న తోటలో.
అతనూ అచ్యుతదేవరాయడూ పచారుచేస్తూ వుంటారు)

విరూపాక్షరాయడు—ప్రస్తుతానికి తిమ్మరుసయ్యగారే
రాజకార్యాలు చక్కబెడుతూ వుంటారు. ఎప్పటిలాగే
నగరం గోవిందరాజయ్యగారి చేతిలోనూ, సైన్యం నాదిండ్ల
అప్పన్నగారి చేతికిందా వుంటాయి. అందరిమీదా
మాత్రం దొడ్డమ్మగారి పర్యవేక్షణం వుంటుంది.

అచ్యుతదేవరాయడు—ఇంకా సెలవిప్పించండి.

విరూపాక్షరాయడు— ఇంకేమి వుందనీ?

అచ్యుతదేవరాయడు—మరి వదినగారి మాట?

విరూపాక్షరాయడు—వారెంతలో తేరుకునే టట్టు
తేరు. తేరుకున్నా వారు రాజకార్యాల దరికి పోరు. వారి

భక్తి యేమిటో, వారి పూజ లేమిటో, వారి దానధర్మా లేమిటో, అంతే.

అచ్యుతదేవరాయడు—వారితండ్రిగారూ, అన్నలూ పున్నారు కదా? రాజ్యాలు లేని సరదార్లు కదా వారు?

విరూపాక్షరాయడు—నిజమే; కాని దొడ్డమ్మగారికి వారికి అంతఃకరణశుద్ధి లేదు. ఆమె వారిని చేరనివ్వరు.

అచ్యుతదేవరాయడు—మరి తమరు?

విరూపాక్షరాయడు—ఈ రోజులు వెళ్ళి పోయిన వెంటనే నేను నా మండలానికి వెళ్ళిపోతాను.

అచ్యుతదేవరాయడు—అదేమిటి కొత్త వింతా సెలవిప్పిస్తున్నారు తమరు.

విరూపాక్షరాయడు—ఆశ్చర్య మెందుకూ?

అచ్యుతదేవరాయడు—కారణం లడగవచ్చునా?

విరూపాక్షరాయడు—అన్నగా రిద్దరూ స్వర్గస్థులు కావడమే.

అచ్యుతదేవరాయడు—అయితే?

విరూపాక్షరాయడు—వీరసరసింహరాయ లన్నయ్య గారు నే నంటే ప్రాణా లిచ్చేవారు. కొత్త ప్రభువుల దగ్గర నాకలాంటి చనువు దొరుకుతుందా? మొన్నటిదాకా విజయనగర సామ్రాజ్యం సొంతం అన్నట్టు చలామణీ అయినాను. ఇకముందు రాజబంధువుల్లోవొకణి-అంతేనా?

శ్రీపాద సుబ్రహ్మణ్యకాశ్రీ నాటకాలు

అచ్యుత దేవరాయడు—ఇక్కడ వుంటే మాత్రం తమ సొంతమండలం ఇంతవరకూ ఏమయినా వన్నెచెడిందా? కాకపోయినా, చిన్నప్పట్టుంచీ యీ మహా నగరంలో పెరిగినవారు—

విరూపాక్షరాయడు—అదంతా నిజమే, కాదనను. అయితే, ఎంత సొంతపనులు చూసుకుంటూ వుండినా రోజు కొకమాట టయినా ప్రభుదర్శనం చేసుకుంటూ వుండాలి కదా? వర్తమానం వచ్చినప్పుడున్నూ వెడుతూనే వుండాలి కదా? వారేమి ఆజ్ఞాపిస్తారో, ఏమి కావాలో—

అచ్యుత దేవరాయడు—చక్రవర్తితో అంత చనువు ఉండడం మండలాధిపతికి శ్లేషంకదా?

విరూపాక్షరాయడు—అది నిజమే కాగట్టండీ! ఏమయినా, ప్రభువు ఎదట మునుపు మిత్రుణ్ణయి మసిలేవాణ్ణి. ఇక భృత్యుణ్ణయి—

అచ్యుత దేవరాయడు—విడ్డూరాలు సెల విస్తున్నారు తమరు. అందరిమీదా పర్యవేక్షణం చేస్తూ దొడ్డమ్మగారుండగా—

విరూపాక్షరాయడు—నా కా దిలాసా యేమీ కనపడ్డంతేదు. పెద్దన్నయ్యగారు కాలం చేశారు. వెంటనే నాకేమిటో దిగులుపట్టుకుంది. పదవిపోయినట్టే తోచింది.

వెంటనే నా కీ సంకల్పం కలిగింది. ఈ దినా లెప్పుడు గడుస్తాయా అని చూస్తున్నాను.

అచ్యుత దేవరాయడు—చిక్కే.

విరూపాక్షరాయడు—ప్రారంభంలో అక్కడ కొత్త గానే వుండవచ్చును. అయితే, పువ్వు లమ్మిన యీ పూల్లో కట్టె లమ్మడం కంటే వల్లెటూరూ పట్నమూ కూడా కాని అక్కడ ఆ కొత్తే నయం. ఇక్కడ వుంటే పరాధీనతా అక్కడ వుంటే స్వాధీనతాను. అంటే, విజయనగర ప్రభువులకు సామంతు ణ్ణయి వుండిన్నీ అక్కడ స్వేచ్ఛ అనుభవించవచ్చు.

అచ్యుత దేవరాయడు—దొడ్డమ్మగారు తమర్ని విడిచి పెడితేమా; అవునా?

విరూపాక్షరాయడు—మొదట లాభంలేనట్టే కనబడింది; కాని చివరికి, తప్పనిసరి అయితే ఆలోచిద్దాం అన్నారు దొడ్డమ్మగారు. నాకు సెలవు దొరుకుతుం దనే నా నమ్మకం.

అచ్యుత దేవరాయడు—అలా కాదు, తమరు వెళ్ళ వద్దు. దొడ్డమ్మగారు నా కెలాంటి పని చెప్పినా నేను వొంటరి నయిపోతాను. తమరుంటే నే నేమయినా చెయ్యగలను.

విరూపాక్షరాయడు—అసహాయ శూరులు తమకి

శ్రీపాద సుబ్రహ్మణ్యకాశ్రి నాటకాలు .

వొంటరితనంఅంటే యేమిటి అన్నగారూ! తిమ్మరుసయ్యగారి వంటి మంత్రి లేకపోయినా, దొడ్డమ్మగారి వంటి శలహదారులు లేకపోయినా, ఈవిశాల విజయనగర సామ్రాజ్యం తమరు విలాసగా పాలించగలరు. తమప్రతిభ నాకు తెలుసు. దొడ్డమ్మగారు తమమీద చాలా ఆశ పెట్టుకుని వున్నారు.

అచ్యుతదేవరాయడు—అలాగా ?

విరూపాక్షరాయడు—“పోయిన వారు 'పోయినా' కుటుంబం విడిపోడానికి వల్లకా” దని చెబుతూ వదిన గారు తమ విషయం బాగా ఆలోచించాలని గట్టిగా సెలవిచ్చినట్టు తెలిసింది. ఇది దొడ్డమ్మగారికి నచ్చింది.

(అచ్యుతదేవరాయని, ముఖం వికసిస్తుంది. మొగం పక్కకి తిప్పుకుని శీఘ్రంగా చూస్తూ తలపంకించు. కుంటా డతను. అది చూసి విరూపాక్షరాయడు పెదవులు బిగించి కనుబొమ్మ లెగరజేసుకుంటాడు)

అచ్యుతదేవరాయడు—అయితే, తమ రిక్కడే వుండాలి తప్పదు. తమరు దొడ్డమ్మగారి చెల్లెలికుమార్తె కావడం వల్ల నాకు బాగా సన్నిహితులు. ఇది వరలో మనకు గల పరిచయం యీ వదిదినాలలోనూ దృఢతర స్నేహంగా పరిణమించింది. దొడ్డమ్మగారు మా అమ్మగారిని సొంతచెల్లెలుగా చూసుకుంటున్నారు. అంచేత, నేను తమర్ని విడిచివుండలేను.

విరూపాక్షరాయడు—దొడ్డమ్మగారి హృదయం మిక్కిలి స్నిగ్ధ మయినది. దురదృష్టవశాన, ఆమెకూ చిన్న దొడ్డమ్మగారికీ సరిపడలేదు కానీ—

అచ్యుతదేవరాయడు—అందుకు విచారినై యేమి లాభమూ? చిన్నదొడ్డమ్మగారు, పెద్దదొడ్డమ్మగారికీ, మా అమ్మగారికీ సూడా యెప్పుడూ యెడంగానే వుంటూ వచ్చారు. అయినా, నాయనగారు సమర్థులూ చతురులూ కనక సరిపోయింది; కాని లేకపోతే గృహచ్ఛిద్రా లేర్పడి సామ్రాజ్య నిర్మాణాని కవకాళాలు లేకపోయి వుండును.

విరూపాక్షరాయడు—(అచ్యుతదేవరాయని ఇంగితం కనిపెడుతూ) కాని కృష్ణదేవరాయలవారు చనిపోడం సామ్రాజ్యానికి పెద్దదెబ్బ. అంటే, తమరు సామాన్యులని కాదు నుమండి.

అచ్యుతదేవరాయడు—నాకు నేనయి చెప్పకోడం కాదు గాని, అనేక యుద్ధాలలో చిన్నన్నయ్యగారికి నే ననేక సందిగ్ధస్థితులు తప్పించాను.

విరూపాక్షరాయడు—అవునుగదా? అంచేతనే వదిన గారూ, దొడ్డమ్మగారూ తమమీద చాలా ఆశపెట్టుకుని వున్నారు; కాని కృష్ణదేవరాయలవారు లేని లోపం మాత్రం సాధారణ మైనది కాదు. అన్నయ్యగా రెంచేత అలాంటి ఆజ్ఞ యిప్పించారో, దానికి ప్రోత్సహించేసినవా

శ్రీపాద సుబ్రహ్మణ్యకాశ్రి నాటకాలు

రెవరో, ప్రతీవిషయంలోనూ మంచిచెడ్డలూ, లాభ
నష్టాలూ, సాధ్యాసాధ్యాలూ బాగా విచారణచేసే తిమ్మ
రుసయ్యగారు మారుమాట లేకుండా ఆవని యెంచేత
వెంటనే జరిపించివేశారో నాకేమీ అర్థం కావడం లేదు;
గాని చాలా పొరపాటు జరిగిపోయింది.

అచ్యుత దేవరాయడు—వా రుండవలసిందే. కాని
మనం ఇందరం వుండగా, వారొక్కరివల్లా సామ్రాజ్యానికి
ముప్పువస్తుం దంటే మాత్రం నేను నమ్మలేను. ఇంతకీ
పెద్దన్నయ్యగారు నిరాధారంగానే అలా అనుమానించా
రంటారా తమరు?

విరూపాక్షరాయడు—ఎంతమాట? ప్రభువుని శంకించ
గలనా నేను? గాని అంతా బ్రహ్మభేద్యంగా వుంది.
నేనేమీ చెప్పలేకుండా వున్నాను. పెద్దన్నయ్యగారి ఆజ్ఞ
దొడ్డమ్మగారికి మొదట తెలియదు. తరవాత తెలిశా
టప్పటి కంతా అయిపోయింది.

అచ్యుత దేవరాయడు—అలా సెల విప్పించారా?
విరూపాక్షరాయడు—తెలిసిన తరవాత వారు చాలా
విచారించారు. ఇక వదినగారి సంగతి చెప్పనే లేను.

అచ్యుత దేవరాయడు—చిన్నదొడ్డమ్మగారికి మాత్రం
అనుమానం—

విరూపాక్షరాయడు—అవును, విన్నాను; కాని రామ

రామా! అది వోట్రి నీలావనింద తప్ప మరేమీ కాదు. ఆపాపం కించిత్తున్నా దొడ్డమ్మగారి కంటదు. నేనిది చాలా గట్టిగా చెప్పగలను. అది అలా జరిగిపోయినందుకే వారు చాలా పరితపిస్తున్నారు. ఒక విధాన కాదు, సాయం పోవడం, నీలావనింద రావడం—

అచ్యుతదేవరాయడు—కానేవచ్చు.

విరూపాక్షరాయడు—తమరు కనిపెట్టే వుంటారు, గుణగ్రహణంలో దొడ్డమ్మగారిని చెప్పి మరొకరిని చెప్పాలి. ఇప్పుడు కృష్ణదేవరాయలవారే వుంటే, పిల్ల వానిపేరు మీదుగా తమ రిద్దరూ పరిపాలన సాగిస్తూ వుందురనీ, తాము రామా కృష్ణా అనుకుంటూ నిశ్చలంగా కాలం వెళ్లబుచ్చేటందుకు వీలుగా వుండే దనీ దొడ్డమ్మ గారిభావం; కాని దైవసంకల్పం మరోలా వుంది.

అచ్యుతదేవరాయడు—అయితే, పెద్దన్నయ్యగారి సంకల్పం పెద్దదొడ్డమ్మగారికి మొదటే తెలిసివుంటే—

విరూపాక్షరాయడు—ఇలా జరిగే వుండదు. అసలు, అన్నయ్యగారి కయినా యీసంకల్పం స్వయంభువు కాదండీ! ఎవరో వారిమనస్సు పాడుచేశారు.

అచ్యుతదేవరాయడు—తమ ఉద్దేశం—

విరూపాక్షరాయడు—తెలియడం అంటూ వుంటే తమకే తెలిసివుండాలి.

అచ్యుతదేవరాయడు—నాకున్నా యేమీ తెలియదు. నాకింతవరకూ రాజకార్యాలంటే అంతశ్రద్ధలేనే లేదు. 'దినాని కొక్కమాటు అన్నయ్యగారి దర్శనం చేసుకోడమూ, తరవాత స్నేహితులతో విహారాలూను.

విరూపాక్షరాయడు—రాజకార్యాలలో ప్రవేశిస్తే యిక నిద్రాహారాలకున్నా తెరపివుండదు. అవి మీద పడేదాకానే రాజపుత్రులకు నుఖం అయినా, ఆనందం అయినాను.

అచ్యుతదేవరాయడు—అన్నయ్యగారు బతికివుంటే యిప్పు డయినా—

విరూపాక్షరాయడు—తమ కా ఆందోళన అక్కరలేదు. తమకి ఉక్కిరిబిక్కిరి కాకుండా, తమమీద, శ్రమాంతరాలమీద కార్యభారం వుంచుతూ వుండ మని దొడ్డమ్మగారితో నేను మనవిచేసుకుంటాను లెండి.

అచ్యుతదేవరాయడు—అక్కర్లేదక్కర్లేదు, వారితో తమరలా మనవిచెయ్యనేవద్దు. పెద్దన్నగారుపోవడంతోనే నాకు ఆటలమీద దృష్టి మళ్ళిపోయింది. బాబయ్యగారూ, వారి తరవాత పెద్దన్నయ్యగారూ స్తవనీయంగా రాజ్య పాలనం చేశారు. నేను, వారి ప్రతిష్ఠకు భంగంరానివ్వను.

విరూపాక్షరాయడు—తమ రంతవారు కారనా? తిమ్మరుసయ్యగారు కూడా దొడ్డమ్మగారితో తమ

విషయం చాలాదూరం మనవిచేసినట్లు తెలిసింది.

అచ్యుతదేవరాయడు—సందేహమా! నేనంటే వారికి చాలా ప్రేమ. తమ తమ్ములు గోవిందరాజయ్యగారి తోనూ, తమ అల్లుడు అప్పన్నగారితోనూ సమంగా దిద్దు తున్నారు వారు నన్ను. నాశక్తి వారికి బాగా తెలుసు.

విరూపాక్షరాయడు—శక్తి వుండడమే వస్తే అది అణగిపోయి వుంటుందా! ఇంతకీ: నరసరాయలవారి అంశ తమదగ్గర పూర్తిగా వుంది, నాకు తెలుసు.

అచ్యుతదేవరాయడు—నేనది బాగా చూపిస్తాను. నాసంగతి తమరున్నా దొడ్డమ్మగారికి మనవిచెయ్యాలి.

విరూపాక్షరాయడు—అది తమరు సెలవిప్పించాలా? అవశ్యమూను.

అచ్యుతదేవరాయడు—మరి నాకిప్పటికి సెలవు దయ చేయించండి, యింకోమాట కలుసుకుందాం.

విరూపాక్షరాయడు—చిత్తం చిత్తం, సెలవు.

అచ్యుతదేవరాయడు—సెలవు.

(అచ్యుతదేవరాయడు వెళ్ళిపోతాడు)

విరూపాక్షరాయడు—(అచ్యుతదేవరాయడు వెళ్ళిన దిక్కుకి చూస్తూ) అబ్బో, పెద్దయెత్తులే! ఓహో! పెంకి రాకడలు వచ్చావంటే, నువ్వు కూడా తక్కవు, జాగ్రత్త.

(లోపలికి వెళ్ళిపోతాడు)

ఆరో రంగం

....000....

(రుక్కమ్య నగరు. కుడిదొక్కనుంచి రక్తం కారుతూ. వుండగా చెయ్యి అడ్డుపెట్టుకుని “చచ్చాను, చచ్చాను” అంటూ వొకపరిచారికవచ్చి కూలబడుతుంది. “ఏమిటే! ఎందుకే!” అంటూ మరో పరిచారిక వచ్చి, దగ్గర కూచుని దాన్ని పట్టుకుంటుంది)

మొదటిపరిచారిక—దొక్కలో పొడిచాడే! చచ్చానే! పేగులు బయటికివచ్చాయేమో చూడు.

రెండోపరిచారిక—పేగులూలేవు, గీగులూలేవు, ఏదీ చూస్తానూ (చూసి) పెద్దగాయమే. ఎవడే పొడిచినవాడూ?

మొదటిపరిచారిక—బతకనంటావా?

రెండోపరిచారిక—సాడవడం యేమిటో, పొడిచినవాడెవడో, యెందుకు వచ్చిందో యిదంతా చెప్పకపోతే నువ్వు బతికినా బతకనివ్వరు తిప్పిమ్మాదేవిగారు, తెలుసా?

మొదటిపరిచారిక—ఎవడో నాప్రాణాలకు దావరించాడే వాణి సాతెయ్యా! (అయ్యో, అయ్యో! ఏడుస్తుంది)

రెండోపరిచారిక—ఎవడే వాడూ?

మొదటిపరిచారిక—అమ్మగారి చుట్టంట. “బాగా వున్నావుటే గంగూ?” అంటూ వచ్చాడే, వాడి దుంప—

రెండోపరిచారిక—నువ్వెరగవూ?

మొదటిపరిచారిక—వాడి మొగం నేనెప్పుడూ చూడ.

లేదే! అమ్మగారిని చూడ్డానికి వచ్చా ననగా, అనుమానం కలిగి, అదీయిదీ అడుగుతూ వుండగా, ఆడుకుంటూ బుల్లిబా బిలా దయచేశారు. వెంటనే ఆవచ్చిన చచ్చి నాడు కైజారు దూసి బుల్లిబాబుమీది కురికాడు. గభీ మని నే నడ్డువెళ్ళాను. తప్పిపోయి వొకపోటు బుల్లిబాబు చేతికి రెండోపోటు నాకిక్కడా తగిలాయే, యెలా పోయాడే వాణి కోసెయ్యా!

రెండోపరిచారిక—బుల్లిబాబేమయినట్టూ? (లేస్తుంది)

రెండోపరిచారిక—చస్తూ వుంటే నన్ను విడిచిపెట్టి వెళ్ళి పోతావుచే?

రెండోపరిచారిక—నీచావుబతుకులు కాదు ప్రధానం, ముందు బుల్లిబాబు సంగతి చూసుకోచాలి. లేకపోతే, నీకయిందే నాకూనూ. ఓర్పుకో, చూసివస్తాను.

మొదటిపరిచారిక—(లేచి) నాకొడకోయ్! నాకూతు రోయ్! నేను బతకనర్రోయ్! నాప్రాణాలకు వాడెక్కడ దాపరించా డర్రోయ్! (ఏడుస్తూ లోపలికి వెళ్లిపోతుంది).

ఏడో రంగం

....o....

(తిప్పమ్మ నగరు. ఒకగదిలో తిప్పమ్మా తిమ్మరుసయ్యా నుంచుని వుంటారు.)

తిప్పమ్మ—వుట్టింది రాచవుట్టుక కదా యీకాస్తకే

శ్రీపాద సుబ్రహ్మణ్యకాశ్రీ నాటకాలు

అంత బెంబేలుపడిపోతే యేలాగా? తమరు చెప్పినా వినక నేను చెప్పినా వినక—ఇక తన ధోరణి తనదా?

తిమ్మరుసయ్య—అమ్మా, బహునున్నిత మైన హృదయం కోడలుగారిది. తగ్గనభగ్గనలకు తాళుకోలేదు. ఏక పుత్రునిమీద మృత్యుచ్చాయ వాలిం దనేటప్పటికి బేబారయిపోయారు వారు. సావంకాశంమీద అంతా నేను చక్కబరుస్తాను లెండమ్మా!

తిప్పమ్మ—తాను లోకంతోపాటు అయితే నాకిక బెంగ యేమిటి? తల్లినిపట్టే కదా బిడ్డలు! బుల్లిబాబుని తనలాగే దిద్దితే యిక మాటతక్కుతుందా?

తిమ్మరుసయ్య—రామనవి యేమిటంటే? నున్నిత మైన హృదయానికి వోవట్టాన కాఠిన్యం అలవడదు. అలవడితే మాత్రం అంత భయంకర మైనది మరి వుండదు. ఇలాంటి సన్నివేశా లొకటిరెండు తటస్థించాయంటే ఆకాఠిన్యం తనంతట అదే వస్తుంది. కనక, తమరు కొంచెం వోపికపట్టాలి.

తిప్పమ్మ—కాఠిన్యం అంటే—

తిమ్మరుసయ్య—అదే అదే, నాడద్దేశం తమరు గుర్తించాలి. శ్రీనివాసామాన్యానికి తమకూ పోలికే లేదు. రాజ్యపరిపాలన కుండవలసిన అర్హత తమవద్ద పూర్తిగా వుంది. అదీ నేను మనవిచేసుకునేది.

తిప్పమ్మ—అంతే అంతే, అదిలేకపోతే మనం
యెందు కయినా పనికివస్తామా? అయితే, తమరు ముందు
సంగతి యేమాలోచించారూ?

తిమ్మరుసయ్య—ఆలోచించకపోలేదు. అయితే—

తిప్పమ్మ—ఇది హత్యాప్రయత్నం అనడాని కేమ
యినా సందేహం వుందిటండీ? ద్రోహిని పట్టించి—

తిమ్మరుసయ్య—ఇది హత్యాప్రయత్నం అనడానికి
సందేహం లేదు, ద్రోహిని పట్టుకోడమూ తప్పదు.
అయితే—గంగు వైద్య శాలలో వుంది. రెండు దినాలు
అది మాట్లాడగూడ దని వైద్యుడు నిషేధించాడు. తర
వాత సావకాశంగా దానివల్ల పోలికలు తెలుసుకుని—

తిప్పమ్మ—సావకాశంగానా? ఈలోపున వా డెక్కడి
కయినా పారిపోదూ?

తిమ్మరుసయ్య—ఇప్పుడు పారిపోలేదనా తమవూహ?
నానమ్మకం యేమిటంటే? వాడు ద్రోహం తలపెట్టాడు.
పోటు తప్పిపోయింది. కసితీర్చుకోడానికి మళ్ళీ వస్తాడు,
వచ్చితీరతాడు, దొరికిపోతాడు. వాణ్ణి తమ కళ్ళయెదట
యేనుగుకాళ్ళకిందబెట్టి నేను మట్టించేస్తాను, సరా?

తిప్పమ్మ—వా డెవడయి వుంటా డనీ తమ నమ్మకం?

తిమ్మరుసయ్య—నా కేమీ ఆలోచన తెగడం లేదు.
మనమీద పగపట్టవలసినవా రెవ రున్నారూ?

శ్రీపాద సుబ్రహ్మణ్యకాశ్రీ నాటకాలు

తిప్పమ్మ—అదేమిటి పంతులుగారూ, నాసవితిమీద
తమకి అనుమానం లేదూ?

తిమ్మరుసయ్య—మొదట వారిమీదే కలిగింది;
కాని నిలవలేదు.

తిప్పమ్మ—అదేమిటండీ?

తిమ్మరుసయ్య—వారిపక్షాన ఆయిదు కుర్రవాడెవ
డున్నాడూ?

తిమ్మప్ప—కూలికి రాకూడదూ?

తిమ్మరుసయ్య—అదీ వాక ఆలోచనే, సందేహం
లేదు. డబ్బుకక్కుర్తి యెంత కయినా పురికిస్తుంది; కాని
అగ్ని హోత్రం కదా తమరు? తమపేరుచెబితే దిక్కులు
గజగజలాడిపోతాయే, యెవడో కూలివాడు వచ్చి—

తిప్పమ్మ—మరి తమ వూహ యేమిటి?

తిమ్మరుసయ్య—నా వూహ వొక్కటే. వూనుకుంటే
వాణ్ణి నిమిషాలమీద పట్టుకోవచ్చు, కైదు చెయ్యవచ్చు,
చిత్రపథ చెయ్యవచ్చు, చర్మం వొలిపించి మీదికి కుక్క
లను వదలవచ్చు, ఉప్పుపాతర వెయ్యవచ్చు; కాని మనం
యిప్పుడే యీ వ్యవహారం ప్రారంభిస్తే ఈ కల్లోలాలు
పురస్కరించుకుని సామంతులెవరయినా—

తిప్పమ్మ—అదీ నిజమేలా కనబడుతోందండీ!
పట్టాభిషేకం అయిపోయిందంటే జనులు తమకి తామే

నద్దణుగుతారు. ద్రోహుల కప్పుడు కుమ్మక్కుచేసేవారుండరు. సైన్యం కూడా వొక శక్తికి అంకితం అయిపోతుంది కనక, అంతఃకలహాల కవకాశా లుండవు.

తిమ్మరుసయ్య—అదీ నా నమ్మకం. మన మిప్పుడు మిక్కిలీ గంభీరంగా వుండాలి. ఎవరో కుర్రవాడు—నదో కారణంవల్ల ఉద్రిక్తుడై వేసిన యీ గుప్పిగంతులకు మనం అంతగా—

తిప్పమ్మ—అదేమిటి. పంతులుగానూ! కోటలో— అంతఃపురంలో—

తిమ్మరుసయ్య—నాబుద్ధికి తోచింది. మనవిచేసుకున్నాను. కా దంటే—ఆ పనే ముందు చేయిస్తాను, సెలవిప్పించండి.

తిప్పమ్మ—అదా మరొకటా ముందు చెయ్యడం ఆలోచించండి. వ్యసహారం అంతా తమమీద విడిచిపెట్టాను. మధ్యమధ్య సలహాలు మాత్రమే చెబుతూ వుంటాను చివరి కేదిచేసినా యేదిసూనినా తమ యిష్టం

తిమ్మరుసయ్య—నా యిష్టం అని తమరువిడిచిపెట్టేస్తే యెలాగమ్మా? నేను తమ భృత్యుణ్ణి—

తిప్పమ్మ—తమ రంతమాట సెలవిప్పించవద్దు.

తిమ్మరుసయ్య—తమ కంత అనుగ్రహం వున్నందుకు చాలా సంతోషం. అయితే, నేను తమ భృత్యుణ్ణి

శ్రీపాద సుబ్రహ్మణ్యశాస్త్రి నాటకాలు

ఇందు కేమీ సందేహం లేదు. ఇలా చెప్పుకుంటే నాకు వరువే గాని అప్రతిష్టలేదు. ఇలా చెప్పుకుంటేనే నాకు గౌరవమున్నా. చక్రవర్తికి పాదా లొత్తేవాడు కూడా అదృష్టవంతు డయి వుండాలి. మంత్రిసంగతి దండనాథుడి సంగతి యిక చెప్పడం యెందుకూ? మహామంత్రికూడా భృత్యుడే, కాదంటే, పెద్దభృత్యుడు, అంతే.

తిప్పమ్మ—తమతో నేను వాదించగలనా? తమ మట్టుకి తమ రేమనుకున్నా, నేను, తమర్ని విజయనగర సామ్రాజ్యానికి మూలాధారం అని భావించుకుంటున్నాను. తమరు ఈచిక్కు లన్నీ తొలగించి, సరియైన ప్రభుత్వం యేర్పడ్డ దని, జను లనుకునేలాగ—

తిమ్మరుసయ్య—నాజీవితం ధారపోస్తాను. తమ యీ కోరిక నెరవేరుతుంది. వీరనరసింహ రాయలవారిని మించిన ప్రభువు దొరికా డని జనులు సంతోషిస్తారు.

తిప్పమ్మ—అబ్బాయి మొగాన మంచి కళ వుంది, తమరు చిత్తగించే వుంటారు.

తిమ్మరుసయ్య—చిత్తం, చిత్తం—తుభువవంశంలో యిలాంటి జాతకుడు వుట్టలే దంటారు సిద్ధాంతిగారు.

తిప్పమ్మ—అంతవాణ్ణి తమరు చెయ్యాలి. తిప్పమ్మ కుర్రవాణ్ణి బాగుచేసిందని నాకు పేరు తెప్పించాలి తమరు.

తిమ్మరుసయ్య—ఇంతకంటేనాలమ్మా? వీరనరసింహ

రాయలవారు ఇంటా బయటా కూడా స్వతంత్రంగా
వ్యవహరించారు. అప్పుడు నా శక్తి కనపరచడానికి
తాడు, నేను తెలుసుకోడానికే వీలులేకపోయింది. ఇక
నేను ఆశ్చర్యచకితులుగా చేసేస్తాను తమర్ని.

తిప్పమ్మ—తమ రంతవారూ అవుదురు.

తిమ్మరుసయ్య—మరి, వొకమాటు వైద్యశాలకు—

తిప్పమ్మ—అవు నవును, వాడి పోకి శృన్నీ బాగా
జ్ఞాపకంచేసుకుంటూ వుండమనండి దాన్ని.

తిమ్మరుసయ్య—సెలవిప్పించండి.

తిప్పమ్మ—నయ చెయ్యండి.

(తిమ్మరుసయ్య వెళ్ళిపోతాడు)

తిప్పమ్మ—తిమ్మరుసయ్యవారు చెప్పింది బాగుంది,
నిజమే. ఈమాత్రానికే మనం కంగారుపడ్డట్టు తెలిస్తే జను
లను అదుపులో వుంచడం కష్టం. తిమ్మరుసయ్యగారివల్ల
తానిది లేదు. ఆయనకు మన యెడల మంచిభయభక్తు
లున్నాయి, సం దేహంలేదు. తిన్నది ఊరికేపోతుందా మరి?

ఎనిమిదో రంగం

.....

(నాగమ్మనగరు. నాగమ్మా నీలమ్మా కూచునివుంటారు.
ఇద్దరికీ మధ్య రక్తసిక్తమైన కైజా రుంటుంది. లక్ష్మమ్మ
అప్పుడే వస్తుంది. వియ్యన్న ఆమె వెనక వుంటాడు.)

నాగమ్మ—రండి, నీలం వొక పందినిపొడిచి వచ్చింది.

శ్రీపాద సుబ్రహ్మణ్యకాశ్రీ నాటకాలు

లక్ష్మమ్మ—(నీలమ్మకేసి మెప్పుగా చూస్తూ) నీలమ్మ తలుచుకుంటే యింకా అడ్డా? అయితే—

నాగమ్మ—నీలమ్మ కనబడితే విరూపాక్షరాయడి కళ్లు తిరిగిపోతూ వుండేవట.

లక్ష్మమ్మ—ఆ, మిడతగాడు.

నాగమ్మ—మిడతే అయిపోయాడు చివరికి. వాడి వేడి నెత్తుటితో నీలానికి నేను బొట్టుంచాను, మీరున్నూ వుంపించండి.

లక్ష్మమ్మ—ఇంతకంటేనా? (కైజారు తాకి నీలమ్మకి బొట్టుపెడుతుంది)

నాగమ్మ—ఆభూతం వర్తమానించగా పాపారా యడు గా రప్పుడే వెళ్లారుట. వారు గుమ్మందిగడం తడవుగా విరూపాక్షుడు సాక్షాత్కరించి ప్రేమభిక్ష—

నీలమ్మ—అమాట చెవినిపడాటప్పటికి నాకు వొళ్లు తెలియకుండా పోయింది. ఒక్క క్షణానికి మూలుగు వినపడి ప్రపంచకం తెలిసింది. కైజా రూడలాక్కోగా పేగులు బయటికి వచ్చాయి. అరటిబొందలాగ తివాసీ నిండుగా పడిపోయాడు రాక్షసుడు.

లక్ష్మమ్మ—ఆభూతం కుడిచెయ్యి నరికేశావు. ఒక్క దెబ్బతో రెండుఫలాలు సాధించావు. (నాగమ్మతో) ఎందుకూ? దేవుడు చూడలేకపోయాడు.

నాగమ్మ—నాకర్థం అలా కాలిపోయింది. కడతేరి
నాయనా, మోడయి నీలమూ నా కడుపులో చిచ్చు—

లక్ష్మమ్మ—వద్దువద్దు. తమరు కళ్ళనీర్చు పెట్టుకున్నా
రంటే చేతిలో వున్న కార్యం జారిపోతుంది. నీలమ్మ
చేసినపనికి సంతోషించవలసిన సమయం యిది. (వెనక్కి
చూస్తూ) ఇలా రా తమ్ముడూ! నీచేతిలు మహారాణికి
విన్నవించుకో.

వియ్యన్న—(నాగమ్మ యెడటికి వచ్చి, చేతులు
జోడించుకుని) ఏలినవారికి మరొక సంతోషవార్త. త్రిలో
చనరాయలవారు వేంచేశారు.

నాగమ్మ—(ఉలిక్కిపడి) ఎక్కడికి?

వియ్యన్న—(అంజలిబంధం ఆకాశానికి చూపిస్తాడు)

(ఓ, అంటూ నీలమ్మ “ఏమన్నారా?” అంటూ
నాగమ్మ ఆశ్చర్యచకిత లవుతారు. లక్ష్మమ్మ మంద
హాసంతో గంభీరంగా చూస్తుంది)

నాగమ్మ—వివరాలు సెలవిప్పించండి వంతులుగారూ!

వియ్యన్న—ఏటివొడ్డున నేనూ కొండా రెడ్డిగారూ
మాట్టాడుకుంటున్నాము. కుమారశ్యామరాయలవారు
చాలా దూరం ప్రోద్బలపరిచా రని చెబుతూ రెడ్డిగారు
అప్పుడే ఏలినవారినేవకు అంగీకరించారు. ఈసమయాన
త్రిలోచనరాయలవా రక్కడికి వచ్చి—

శ్రీపాద సుబ్రహ్మణ్యశాస్త్రి నాటకాలు

నాగమ్మ—అతగాడు మీమాటలు వినలేదు గదా?

లక్ష్మమ్మ—విన్నాడే అనుకోండి! ఇంకేమి భయమూ?

నాగమ్మ—సరే సరే, ఏమి జరిగింది నాయనా?

వియ్యన్న—రావడం తడవుగా నన్ను చూసి “నువ్వు కుట్రచేస్తున్నావుట, మహమ్మాయి వండించేస్తా”నన్నాడు. నాకు వొళ్ళు తెలియలేదు. వొక్కటే యేటు, కొబ్బరి పుచ్చెలాగ వాడి తలకాయ దుల్లిపోయింది.

నాగమ్మ—(చేతులు జోడించుకుని) భలే పని చేశారు. నాయనా, నేను మాత్రం మీరుణం తీర్చుకోలేను.

వియ్యన్న—రుణమేమిటి మహారాణీ? మాతమ్మడు తన విధి నిర్వర్తించుకున్నాడు.

నాగమ్మ—దుష్టచతుష్టయంలో యిక వొక్క సాంబ శివరాయ డున్నాడు. (వియ్యన్నతో) అంతేనా?

వియ్యన్న—చిత్తం, చిత్తం, వారొక్కరే వున్నారు. తనకు త్రిలోచనరాయలవారితో వుండుకున్న అంతః కలహంవల్ల కొంచెం తప్పించుకుని తిరుగుతున్నారు; గాని యిక దీక్షపడతారు వారు.

నాగమ్మ—వాళ్ళిద్దరికంటే ఘటకుడు. వొకపట్టాన లొంగడు. ఏమటారు?

వియ్యన్న—విడిచిపెట్టను, ఇంతే నేనుమనవిచేసుకునేది.

లక్ష్మమ్మ—మహాదేవరాయలవారు కూడా మన

పక్షంతియినట్లు వారి మూడోభార్య వర్తమానించారు.
వీరప్పనాయకుడు (వియ్యన్న కేసి చూసి) ఏమన్నాడు
తమ్ముడూ?

వియ్యన్న—గుక్కమ్మగారి నగరు దోపిడీచెయ్యాలని
వుంటే తలుపులు తెరిపించి వుంచుతాడు మహారాణి అతను.

నాగమ్మ—అతని కాభరవసా—

లక్ష్మమ్మ—అక్కడి మహామంత్రి, అతణ్ణి అక్కడ
కాపలావేశారు. తనగుర్రపుపాజుతో అతనక్కడవున్నాడు.

నీలమ్మ—అయితే, (గభీ మని లేచి) ఆవురుగుని నలి
పేసి వస్తాను.

నాగమ్మ—తల్లీ, (అంటూ నీలమ్మనికూచోబెడుతుంది)

లక్ష్మమ్మ—తిప్పమ్మగారు మనమణ్ణి తమ నగరిలో
వుంచుకున్నారు.

నీలమ్మ—రాకాసిపీచుగా!

లక్ష్మమ్మ—తక్కిన నంగతులు మనవి చేస్తాను.
అచ్యుతదేవరాయలవారికి రాజ్యాశ పట్టుకుంది. గంగుని
పొడిచినవాడికోసం వీరమల్లయ్య వెతుకుతున్నాడు.

నాగమ్మ—వెతకనివ్వండి, మనకేం? లక్ష్మమ్మగారూ!
నీలమ్మ ఆపేళఅచ్చంగా మొగపిల్ల వాడయిపోయిందినుమండి!

లక్ష్మమ్మ—తమరు విన్నారో లేదోగాని ఆపిల్లవాని
తర్జని యెగిరిపోయింది టమ్మా!

శ్రీపాద సుబ్రహ్మణ్యశాస్త్రి నాటకాలు

నీలమ్మ—(ఎగిసిపడి) ఏమిటి? సెబాస్! బతికివుండినా
వా డిక జీవచ్ఛవమే.

నాగమ్మ—ఇంకేమిటి లక్ష్మమ్మగారూ!

లక్ష్మమ్మ—మధ్యాహ్నం మళ్ళీ కొన్ని వార్త లందు
తాయి, యిప్పటికి సెలవిప్పించండి.

నాగమ్మ—మంచిదమ్మా! పంతులుగారూ, మనకి
రాజ్యంకావాలి, నందేహం లేదు. ఒకవేళ వీలుతప్పితే
నాసవతికి సర్వనాశనం అయినా కావాలి. ఇంతవరకూ
వచ్చాం కనక అదయినా జరిగితే గాని నా కసి తీరదు.

లక్ష్మమ్మ—రెండూ జరుగుతాయి మహారాణీ, తమ
రనుమానాలు పెట్టుకోకండి. ఏమి తమ్ముడూ?

వియ్యన్న—మహారాణీ! తిప్పమ్మాదేవిగారిని అర
దండాలతో ఏలినవారి పాదాలదగ్గర పడేస్తాను? సరా?

నాగమ్మ—అంతే అంతే, చాలు పంతులుగారూ!

వియ్యన్న—మరి సెలవిప్పించండి.

లక్ష్మమ్మ—సెలవు.

నాగమ్మ—వెళ్ళిరండి.

తొమ్మిదో రంగం

.....

(తిప్పమ్మ నగరు. తిప్పమ్మ కూచుని వుంటుంది. ఎదట
వొక పరిచారిక నిలిచి వుంటుంది)

తిప్పమ్మ—తిమ్మరుసయ్యగారు నీకేనే చూడలేదూ?

పరిచారిక—లేదమ్మా, పోనీ అంటే, నేనూ వారికేసి చూడలేకపోయాను.

తిప్పమ్మ—ఎంచేతా?

పరిచారిక—వారు ప్రళయకాలరుద్రులయి వున్నారు. జగ్గారాయడు బాబయ్యంతవారు గడగడ లాడి పోతున్నారు, వారిని చూసి.

తిప్పమ్మ—అదేమీ?

పరిచారిక—తుంగభద్రలో వొక యోగి గుడ్డికృష్ణ దేవరాయలవారిని స్నానం చేయిస్తున్నట్టు—

తిప్పమ్మ—ఓ, తెలిసిందటనా? యోగులు కళ్లు రప్పించగలరు, మళ్ళీ మొదటికి వస్తుందో యేమిటో?

పరిచారిక—వారిని పట్టి బంధించి అడవిలో జాగ్రత్త పెట్టి వుంచమని తిమ్మరుసయ్యవారు గుర్రపుపౌజతో జగ్గారాయలవారిని తరిమిపంపారు. “మీరు తప్పించుకొని తిరగడం బాగా లేదని సాంబశివరాయలవారిని బాగా మందలిస్తున్నారు కూడా.

తిప్పమ్మ—అతగాడి కిప్పటి కింకా కళ్లు రాలేదన్న మాటేనా?

పరిచారిక—లేదుట అమ్మగారూ! కళ్లమాట యేమయినా, వీలుతప్పితే, ఇద్దర్నీ నరికివెయ్యమని జగ్గారాయల వారికి మహామంత్రి ఆజ్ఞ. ఇదివరకటిమాట యేమయినా,

కృష్ణరాయలవారి కిక చావు తప్ప దమ్మా!

తిప్పమ్మ—దొరికితే కదా?

పరిచారిక—ఒకవేళ, జగ్గారాయడుగారు ద్రోహం చేస్తూ రేమో అని శంకించి, మహామంత్రి, వారి ననుసరించివుండ మనీ, తప్పిచస్తే వారిని బంధించవలసిం దనీ సాంబశివరాయలవారిని వెనకవెనకనే పంపించారు.

తిప్పమ్మ—జగ్గారాయడు ద్రోహం చేస్తాడా?

పరిచారిక—ఎప్పటి కేనిటో యెవరు చెప్ప గలరమ్మా! వారు కృష్ణరాయలవారికి ఒకటిరెండు యుద్ధాలలో కుడి భుజంగా వుండినవారుట. అయినా, వలినవారికి వారి మీద ఎక్కువ నమ్మకమూ ఆశా వుండడంవల్ల—

తిప్పమ్మ—నిజమే. అయితే?

పరిచారిక—విరూపాక్షరాయలవారినీ, త్రిలోచనరాయలవారినీ తమ రలాగే నమ్మారు. ఇప్పుడు వారిద్దరి జాడా కూడా లేదు.

తిప్పమ్మ—పార్త లేమయినా తెలిసినట్టా?

పరిచారిక—వారి వార్తే లేదు; కాని విరూపాక్షరాయలవారి మండలంలో సైనికసన్నాహాలు జరుగుతున్నట్టూ, త్రిలోచనరాయలవారి దండు వరకంలో వున్నట్టూ—

తిప్పమ్మ—(స్తబ్ధ అయి) ఆ!

పరిచారిక—గంగు పరాకుమాట లాడుతోందమ్మా!
 తిప్పమ్మ—దానికర్థం. కల్లోలాలు చెలరేగేలా
 గున్నాయి, తిమ్మగుసయ్య వారిని నుంచున్న పాశంగా
 తీసుకురా.

(వెళ్ళు వెళ్ళు అంటూ తిప్పమ్మ పరిచారికను వెంటబడిస్తుంది)

వదో రంగం

(తుంగభద్ర వొడ్డున అచ్యుతదేవరాయ డొక రారీపలక
 మీద కూచుని వుంటాడు. ఎదట వియ్యన్న నుంచుని
 వుంటాడు)

అచ్యుతదేవరాయడు—అలోచించలే దేమో కాని
 తమకు మాత్రం తోచనిదా యిది?

వియ్యన్న—అనుమానం వుడితే గదా, అలోచన?

అచ్యుతదేవరాయడు—తిమ్మగుసయ్యవారు పెద్దన్న
 య్యగారి దగ్గర యెప్పుడూ భయభక్తులతోనే మసిలే
 వారు; కాని చిన్నన్నయ్య గారినీ నన్నూ శిష్యులుగా
 ప్రేమించేవారు.

వియ్యన్న—భేదం యేమయినా—

అచ్యుతదేవరాయడు—నూ యిద్దరిలోనూ చిన్న
 న్నయ్యగారియెడల వారికెక్కువ మక్కువ అనుకోండి—

వియ్యన్న—వారిప్పుడు లేరుగా?

అచ్యుతదేవరాయడు—అదే నే ననేది. పెద్దన్నయ్య గారు లేరుగదా, చిన్నన్నయ్యగారున్నా లేకుండానే పోయారుగదా, మరి తిమ్మరుసయ్యవారు నన్నిప్పు డెలా చూడా లంటారూ మీరూ ?

వియ్యన్న—సరే, మనవిచేసుకుంటా, సెలవిప్పించండి.

అచ్యుతదేవరాయడు—వారు బుల్లిబాబుకే వట్టాభి షేకం జరిగించ బూనుకున్నా, రిది మీకు తెలియనిదా?

వియ్యన్న—అందుకు కారణం తమకు తెలిసివుండాలి.

అచ్యుతదేవరాయడు—తెలుసు, మహారాజు కొడు కనీ. మానాయనగారికి ముగ్గురు భార్య లున్నప్పుడు, వారి రాజ్యం, ముగ్గురు భార్యల బిడ్డలకూ క్రమాంతరాల మీద సంక్రమించవద్దూ? ఇదీ నేను మనవిచేసేది.

వియ్యన్న—ఇది బహిరంగ మైన ధర్మం, తమరు సెలవిప్పించడం యెందుకూప్రభూ? మరి, మహామంత్రుల వారు ఈ ధర్మనూత్కం తెలియనివా రనుకోనా?

అచ్యుతదేవరాయడు—అమ్మమ్మా, అంత మాట అనడం యెలాగా?

వియ్యన్న—ఇంకేమిటి ప్రభూ?

అచ్యుతదేవరాయడు— వారు పెద్దదొడ్డమ్మగారి తంత్రింలో పడ్డారని నే ననేది.

వియ్యన్న—తమరున్నా తిప్పమ్మాదేవిగారి అను

గ్రహం సంపాదించుకుని వుండరాదా?

అచ్యుత దేవరాయడు—అనుగ్రహమా? ఎంత తప్పు దారిని వున్నారు పంతులుగారూ మీరూ? వారు నన్ను మాత్రం కడతేర్చకుండా వుంటారని యెలాగా నమ్మడం?

వియ్యన్న—(చెవులు మూసుకుని) పాపం శాంతించాలి, పాపం శాంతించాలి. ప్రభూ, నేను మనసిచ్చి అడుగుతున్నాను. అంతఃపురాలలో జరుగుతున్న దంతా తమకి తెలిసివుంటుంది. కృష్ణ దేవరాయలవారి కళ్లు పీకించడంలో తిప్పమ్మాదేవిగారి ప్రమేయం లేశమూ లేదని నానమ్మకం. తమ రేమి సెలవిప్పిస్తారూ?

అచ్యుత దేవరాయడు—అసలు, ఈ సంకల్పం పెద్ద దొడ్డమ్మగారికే కలిగింది. వారే పెద్దన్నగారికి దుర్బోధ చేశారు.

వియ్యన్న—కొత్తసంగతి నాకిది.

అచ్యుత దేవరాయడు—అ దలా వుంచండి. విజయ నగర సామ్రాజ్యం మా నాయనగారి స్వాధీనం. వారి కుమారుడను నే నుండగా, నా ముందుతరంవాడికా పట్టాభిషేకం?.....ధర్మశాస్త్రం మాట అలా వుంచండి. చూస్తూ వూరుకుంటే నేను బతికివున్నట్టే లెక్క అవుతుందా?

వియ్యన్న—పట్టాభిషేకంవిషయం తప్పిస్తే తిప్పమ్మా

దేవిగారు, సామ్రాజ్యభారం అంతా తమ మీదే వుంచుతారేమో, యోచించారా తమరు?

అచ్యుత దేవరాయడు—మీ రలాంటిమాటలు చెప్పకండి. పెద్దదొడ్డమ్మగారికే రాజ్యాశ వున్నది. కోడలి పక్షం వారినికూడా చేరనివ్వరు వారు. కుర్రకుంకని అడ్డు పెట్టుకుని ఏకచ్ఛతాధిపత్యం నిర్వహించాలని వారి సంకల్పమూ, ప్రయత్నమూను. తిమ్మరుసయ్యవారు ఆకుటలోపడ్డారు, ఇదీ నాబాధ.

వియ్యన్న—పెద్దబావగారు, సంగతి తెలిసే పడ్డారంటారా?

అచ్యుత దేవరాయడు—వారికి దుస్సంకల్పం ఆరోపించలేను నేను. మరి నాతవన యేమి టంటే? దద్దమ్మనయినేను కళ్ళప్పగించి వూరుకోవలసిందేనా?

వియ్యన్న—కనక?

అచ్యుత దేవరాయడు—ఇక మన సిచ్చి మాట్లాడతాను. మీరు నాకో ఉపకారం చేసిపెట్టాలి.

వియ్యన్న—ఏమిటి ప్రభూ అది?

అచ్యుత దేవరాయడు—సైన్యం అంతా యిప్పుడు అప్పన్న గారిచేతిలో వుంది. వారి యెదట పడి నాకోరిక విన్నవించు కోడానికి నేను సాహసించలేకుండా వున్నాను. మీకూ వారికీ దేహాలు మాత్రమే వేరు. మీరు వారికి

నామీద అనుగ్రహం కలిగేటట్టు రాయబారం నడిపి
చాలి (వియ్యన్న చేతులు పట్టుకుని) మీసెలవు (పకా
రం నడుచుకుంటాను. సింహాసనం నాకు స్వాధీనం చేయిం
చండి. తరవాత అంతా మీయిష్టం.

వియ్యన్న—తమకు నాయెడల ఇంత విశ్వాసం కలిగి
నందుకు చకితు ల్లవుతున్నాను నేను. ముందు, తమరు
బావగారితో మంతనాలు జరిగించి చూశారా?

అచ్యుతదేవరాయడు—లాభం లేదు పంతులుగారూ!

వియ్యన్న—అప్పన్నగారి ఆంతర్యం—

అచ్యుతదేవరాయడు—నాకు తెలుసు. నాయెడల
వారికి వైముఖ్యం లేదు.

వియ్యన్న—నగరాధిపతులు చిన్న బావగారు కదా,
వారితో మంతనాలు అగత్యం లేదూ?

అచ్యుతదేవరాయడు—'లేకేమీ? నేను నూటిగానే
వారితో వ్యవహరించుకోగలను.

వియ్యన్న—వ్యవహరించడం అయినట్టేనా?

అచ్యుతదేవరాయడు—ముందు అప్పన్నగారి విష
యం తేల్చుకోడం ముఖ్యం అని నా వూహ.

వియ్యన్న—అయితే, యిది నాకప్పగించండి. అది
తమరు చూసుకోండి.

అచ్యుతదేవరాయడు—సంతోషం. తిమ్మరుసయ్య

వారిఅనుగ్రహమున్నూ నాకు లభించినట్టే, సందేహంలేదు.

వియ్యన్న—మనవి చేసుకున్నాను గాదూ? అశ్రద్ధ మంచిది కాదు. రేపు లేచి, ఎల్లుండి పట్టాభిషేకం. పన్నాగం అంతా యీలోపున పూర్తిచేసుకోండి.

అచ్యుతదేవరాయడు—చాలా సంతోషం.

వియ్యన్న—ఒక్కటిమాత్రం వుంది. ఇది పీకలమీదికి వచ్చే వ్యవహారం. కనక, తమకు గల ఆధారాలేమిటో—

అచ్యుతదేవరాయడు—తప్పకుండా మనవి చేసు కుంటాను. జగ్గారాయడు నాకు కుడిభుజంగా వున్నాడు. అసలు, నా కీదృష్టి కలిగించినవాడే అతను. అతని పరంగా మరికొందరు మండలేశ్వరులున్నూ నాకోసం ప్రాణాలు ధారపోయ్యడానికి సిద్ధంగా వున్నారు.

వియ్యన్న—తమకు మంచి బలమైన ఆసరా దొరి కింది. ఒక్కపెద్దబావగారిని తప్పిస్తే జగ్గారాయలవారిని పోలగలవారు మరి లేరు.

అచ్యుతదేవరాయడు—తమ ఆసరా అంతకంటే గొప్పది గదా?

వియ్యన్న—ఇది నెరవేరినప్పుడు గదా, ఆప్రశంస నాకు? మరి తమరు దయచెయ్యండి. మనం చాలాసేపు ఏకాంతంగా వుండడం శ్రేయస్కరం కాదు.

అచ్యుతదేవరాయడు—అవునవును, మరివర్తమానం—

వియ్యన్న—నేనందచేస్తా కాదూ? ఎప్పుడూ అని
మాత్రం నన్నడక్కండి. భారం నామీద వుంచారు.
సరి, యిక నన్ను మరిచిపోండి.

అచ్యుతదేవరాయడు—త్తం, సెలవు

(అచ్యుతదేవరాయడు వెళ్ళిపోతాడు)

వియ్యన్న—అనుమానం నిశ్చయమే అయింది.
“యాచకో యాచక శృత్రుః” నాగమ్మాదేవిగారి కిది
మంచి సహకారి. తిమ్మరాజు పని పైసలా. అది తప్పదు.
(వెళ్ళిపోతాడు)

పదకొండో రంగం

.....

(తిమ్మరుసయ్య భవంతి. అచ్యుతదేవరాయడు కుర్చీ
మీద కూచునీ, తిమ్మరుసయ్య యెడటనుంచునీవుంటారు)

అచ్యుతదేవరాయడు—అనేకవిధాల ప్రార్థించాను.
తమ దగ్గరికి వెళ్లమనడం తప్పిస్తే పెద్దదొడ్డమ్మగారు
మరోమాట సెలవిప్పించలేదు.

తిమ్మరుసయ్య—తమరు వారి దర్శనానికి యెందుకు
వేంచేశారు ప్రభూ?

అచ్యుతదేవరాయడు — దినమ్మా వొకమాటు
దర్శనం చేసుకుంటున్నాను. అలాగే యివాళా వెళ్ళాను?

తిమ్మరుసయ్య—వెళ్ళి?

శ్రీపాద సుబ్రహ్మణ్యకాశ్రీ నాటకాలు

అచ్యుత దేవరాయడు—వెళ్ళాను. పాదసేవ చేసుకుని
జేతులు కట్టుకుని నిలవబడ్డాను. వారిముఖం ప్రసన్నంగా
లేదు. కారణం వూహించలేక గజిబిజి పడుతున్నాను.
“వెళ్లి తిమ్మరుసయ్యవారికి కనపడు” అని వొక్కమాటే
సెలవిచ్చారు వారు, ఆజ్ఞాస్వరంతో.

తిమ్మరుసయ్య—కనపడి?

అచ్యుత దేవరాయడు—అడిగాను. ప్రత్యుత్తరం లేదు.

తిమ్మరుసయ్య—మరి, యిప్పుడు తమ సెల వేమిటి?

అచ్యుత దేవరాయడు—అదెందుకో తెలిస్తే గదా,
సెలవివ్వడం అయినా, ఆలకించడం అయినా?

తిమ్మరుసయ్య—వింతగా వుంది.

అచ్యుత దేవరాయడు—వా రేమి సెల విచ్చారో—

తిమ్మరుసయ్య—ఏసందర్భములోనూ కూడా యివాళ
తమప్రస్తావన రాలేదు.

అచ్యుత దేవరాయడు—వర్తమానం అయినా —

తిమ్మరుసయ్య—రాకేం? భోజనం కావడం తరవా
యిగా దర్శనానికి రావలసిం దని మాత్రమే వచ్చింది.

అచ్యుత దేవరాయడు—ఆశ్చర్యకరంగా వుంది.

తిమ్మరుసయ్య—ఏదో వుంది. ప్రభూ, సర్వమూ
తమ యిద్దరిలోనూ వుంది.

అచ్యుత దేవరాయడు—నాదగ్గి రేమీలేదు. నమ్మండి

పంతులుగారూ! కఠినమైన వారి ఆజ్ఞ వినడంతోనే నా మనస్సు ఎలాగోఅయిపోయింది. మరి వూహ ఆదనేలేదు.

తిమ్మరుసయ్య—చిత్రం!

అచ్యుత దేవరాయడు—తమకున్నా దుశ్చేద్యమైన విషయం వుంటుం దంటే నేను నమ్మవలసిందేనా?

తిమ్మరుసయ్య—లేదు ప్రభూ! తిప్పమ్మాదేవిగారి దగ్గిర మసలడం కత్తులమీద సాముగా వుంది. ఏక్షణాని కాక్షణం నా తల ప్రాణం తోకకు వస్తోంది. ఎప్పు డెలాంటి అపాండం మీదపడి పోతుందో అని కుత కుత లాడిపోతున్నాను.

అచ్యుత దేవరాయడు—తమరే అలా అయితే, యిక మాపని యెలా వుండనూ?

తిమ్మరుసయ్య—తమకేమి ప్రభూ, నరసరాయల వారి కుమాళ్లు, తమర్ని, ఎవరేమి చెయ్యగలరూ?

అచ్యుత దేవరాయడు—ఇదిగో, ఈస్థితిలో వున్నాడు నరసరాయలవారి కుమారుడు.

తిమ్మరుసయ్య—మరి నరసరాయలవారి యీ భృత్యుని గతి?

అచ్యుత దేవరాయడు—తమ రలా అనవద్దు.

తిమ్మరుసయ్య—తిప్పమ్మాదేవిగారు తమర్ని నా దగ్గిరికి వెళ్ళమనడం చూస్తే, నావిషయమయ్యే వారేదో

శ్రీపాద సుబ్రహ్మణ్యశాస్త్రి నాటకాలు

అలోచిస్తున్నట్టు కనపడుతోంది. ఏమీ పాలుపోడంతేదు

అచ్యుత దేవరాయడు—మరి నా కేమి సెలవు?

తిమ్మరుసయ్య—మళ్ళీ వారి దగ్గికి దయ చెయ్యండి.

అచ్యుత దేవరాయడు—దయచేసి?

తిమ్మరుసయ్య—నా దగ్గికి వచ్చిన సంగతి మనవి చెయ్యండి.

అచ్యుత దేవరాయడు—తమ దృష్టి మరోచోట వున్నట్టు కనపడుతోంది పంతులుగారూ!

తిమ్మరుసయ్య—శమరు సరిగా సెలవిప్పించారు ప్రభూ! స్థితిగతు లేమీ బాగా లేవు. ఎటు చూసినా దుర్వార్తలే. ఎప్పటి కేమిటో వూహకన్నూ అందడం లేదు. అంతా అంధకారబంధురంగా మాత్రమే కాదు, భయంకరంగా కూడా వుంది.

అచ్యుత దేవరాయడు—దుర్వార్త లంటే?

తిమ్మరుసయ్య—విరూపాక్ష రాయలవారూ, త్రిలోచనరాయలవారూ అయివు లేరు. తిప్పమ్మాదేవిగారు చాలా ఆందోళపడుతున్నారు.

అచ్యుత దేవరాయడు—నిజమే, విరూపాక్ష రాయల వారికోసం నేనూ అటమటించిపోతున్నాను.

తిమ్మరుసయ్య—(కనుబొమ్మ తెగరవేసుకుంటూ) అలాగా? ఇంకేమీ? (జేబులోనుంచి ఉత్తరం తీసి) ఇది

చిత్తగించండి. (ఇస్తాడు)

అచ్యుతదేవరాయడు—(వుచ్చుకుని, చదవుకుని)
శ్రీహరీ! శ్రీహరీ! ఎంత ఘోరమైన కల్పన! ఇదివరలో
వారూ నేనూ తరుచు కలుసుకుంటూ వుండడం నిజమే.
అయితే, యిదేమిటి యీదారుణం?

తిమ్మరుసయ్య—వేగు అలా వుంది ప్రభూ!

అచ్యుతదేవరాయడు—నిజంగా, వారివల్ల నాకు కొంత
ప్రయోజనం సిద్ధిస్తుందని యెదుగు చూస్తున్నాను.
ఇలాంటి స్థితిలో నేనే వారిని చంపించానంటే—

తిమ్మరుసయ్య—ఈ జా బింకా తిప్పమ్మాదేవిగారికి
అందలేదు. ఇది వారికి తెలియనే తెలియదు.

అచ్యుతదేవరాయడు—అంటే, వారు నన్నిక్కడికి
పంపించిన కారణం మరొకటి అన్నమాట.

తిమ్మరుసయ్య—అలాగే అనుకోవాలి మరి.

అచ్యుతదేవరాయడు—అదేలాంటిదో?

తిమ్మరుసయ్య—త్రిలోచనరాయలవారిని గురించిన్నీ
వేగు ఇలాగే వుంది మరి.

అచ్యుతదేవరాయడు—ఏమిటి? వారుకూడా కడ
తేరినట్టే వార్తలు వచ్చాయా?

తిమ్మరుసయ్య—కడతేరడం అక్షరాలా జరిగి
పోయింది. ఒక్కయేటలో వారు రెండు ఖండా లయి

శ్రీసాద సుబ్రహ్మణ్యకాశ్రీ నాటకాలు

పోయారు. ఆఖండాలు తుంగభద్రలో మొసళ్ళకు వేసి,
వారితలకాయ ఈటెకు గుచ్చి—

అచ్యుత దేవరాయడు— (స్తబ్ధుడై) ఆ, అంతదారు
ణమా? అంత అరాజకంగా వుందా స్థితి?

తిమ్మరుసయ్య—తమకి తెలియని దేముంది ప్రభూ!
అచ్యుత దేవరాయడు—ఇదిన్నీ నాకు వొక్క అక్షరం
తెలియదు. అయితే, యీ సందర్భం కూడా నామీదికే—

తిమ్మరుసయ్య—వివరాలింకా అందలేదు ప్రభూ!
అచ్యుత దేవరాయడు—పోనీ, బుల్లిబాబుని పొడిచి
నవా డెవడో—

తిమ్మరుసయ్య—అంతా తమకు తెలుసు, నన్నెందు
కడుగుతారూ?

అచ్యుత దేవరాయడు—తమ నమ్మకం యేమిటి?

తిమ్మరుసయ్య—నా నమ్మకాని కేమి వుందీ? నేను
తమ తండ్రిగారి దయవల్ల వొక యింటివాణ్ణునాను.
నలుగురిలోనూ తలతిప్పుకుంటున్నాను; కాని తమ
కుటుంబంలో కల్లోలాలు పుట్టకుండా చూడలేకపోయాను.
వాటిని సద్దుబాటూ చెయ్యలేకుండా వున్నాను.

అచ్యుత దేవరాయడు—పెద్దదొడ్డమ్మగారు మా
వంశానికి బ్రహ్మరక్షుని అయి—

తిమ్మరుసయ్య—నద్దు, తమ రలా సెలవిప్పిస్తే చిక్కు

లున్నాయి మరి.

అచ్యుతదేవరాయడు—ఉన్నవే చిక్కులు. వాటికి కారణం ఆవిడ. అదీ నేను మనవిచేసుకునేది.

తిమ్మరుసయ్య—చిత్తం చిత్తం, తమ తల్లి ఓబమ్మా దేవిగారికి తిప్పమ్మాదేవిగారికి వొకటే ప్రాణం కదా?

అచ్యుతదేవరాయడు—(నిర్విణ్ణుడై పూరుకుంటాడు)

తిమ్మరుసయ్య—(గంభీరంగా చూస్తూ వుంటాడు)

అచ్యుతదేవరాయడు—పంతులుగారూ! నాకు తెలిసి నవి కొద్ది, తెలియనివే అధికం. ఏమయినా, కల్లోలం ప్రారంభం అయింది. అది వశమూ తప్పింది. ఇక దావరికం యెందుకూ? నాకు రాజ్యాశ వుట్టింది. స్వయం భువు కా దనుకోండి, వుట్టింది. ఇంతవరకూ నాప్రయత్నా లిలాంటి విషఫలితా లిచ్చేవిగా లేవు. నిజం మనవి చేసుకుంటున్నాను నేను. నాస్థితి యింకా ఆలోచనల లోనే వుంది. ఇది కనిపెట్టి యెవరో ఆవదంతులు నా మీదికి తిప్పారు. ఇవాళో రేపో నిజం మీకే తెలుస్తుంది.

తిమ్మరుసయ్య—వొప్పుకుంటాను. అయితే, ఆనిజం నాకు తెలిసేటంతవరకూ కల్లోలాలకి సంబంధించినవారు మరి అడుగు ముందుకు వెయ్య రనా తమ నమ్మకం?

అచ్యుతదేవరాయడు—వేస్తారు. వెయ్యనే వేశారు. కనకనే తమ యెదట నే నిప్పు దున్న దున్నట్టు మనవి

చేసుకుంటున్నాను.

తిమ్మరుసయ్య—సెలవిప్పించండి.

అచ్యుత దేవరాయడు—సామ్రాజ్యం మాతండ్రిగారి స్వాజ్ఞతం. పెద్దన్నయ్యగారు గతించడంవల్లా, చిన్నన్నయ్యగారు లేరు కనకా, మానాయనగారి సొత్తు నాకా నాతర వాతి తరంవాడికా సంక్రమించవలసింది?

తిమ్మరుసయ్య—సింహాన నాధికారం విషయమై శాస్త్రాతిక్రమణం కూడా జరుగుతూనే వుంటుంది, కాదనను; కాని వొక్క సంగతి సెలవిప్పించండి.

అచ్యుత దేవరాయడు—అడిగించండి.

తిమ్మరుసయ్య—విరూపాక్ష రాయలవారితో తమరు తరుచు కలుసుకుంటూ వుండినట్టు సెలవిప్పించారే, యీ విషయం వారితో—

అచ్యుత దేవరాయడు—ఎప్పుడూ చెప్పలేదు; కాని వారి ముఖతః పెద్దదొడ్డమ్మగారి ఉద్దేశాలు తెలుసుకోడానికి మాత్రం ప్రయత్నించాను.

తిమ్మరుసయ్య—చిత్తం, అయితే, విరూపాక్ష రాయలవారికి బుల్లిబాబుగారా సన్నిహితులు, తమరా?

అచ్యుత దేవరాయడు—(ననుకతూ) సెలవిప్పించండి.

తిమ్మరుసయ్య—బుల్లిబాబు చక్రవర్తి అయితేనా లాభం వారికి, తమరు చక్రవర్తి అయితేనా?

అచ్యుతదేవరాయడు—నేను చక్రవర్తి నయితేనే
లాభం అనుకుంటూ వచ్చాను.

తిమ్మరుసయ్య—ఇప్పటికిన్నీ అలాగే—

అచ్యుతదేవరాయడు—లేదు, అంచేతనే నావిషయం
తమతో మనవిచేసుకుందా మని వచ్చాను.

తిమ్మరుసయ్య—తమరు వారిని వదులుకున్నారు.
తరవాత వారు కనబడకుండా పోయారు. హత్య జరిగిన
ప్రేమో రూఢి.

అచ్యుతరాయడు—చిత్త, నాతప్పు ఇప్పుడు తెలిసింది.

తిమ్మరుసయ్య—కనక, యేమి సెలవు?

అచ్యుతదేవరాయడు—తమరు నన్ను కట్టాక్షిం
చాలి. (ఇలా అంటూ లేచి, దోసిలి వొడ్డుతాడు)

తిమ్మరుసయ్య—(నద్దన్నట్టు చెయ్యివ్రాపుతూ) దయ
చెయ్యండి, ఎందుకు లేస్తావా? నేను నరసరాయలవారిని
మరిచి పోలేను. నరసరాయలవారు నన్ను ఆశ్చర్యవతుగా
భావించుకున్నారు. తమరుమాత్రం, మంత్రాలంటే నాలుగు
డబ్బులకోసం కక్కుర్తిపడే జీతగాడు అని భావించారు.

అచ్యుతదేవరాయడు—నే నలా భావించలే దంటే
తమరు నమ్మడానికి వీలులేని సందర్భాలు తటస్థించాయి,
కాదనను; కాని—

తిమ్మరుసయ్య—నావిషయం విడిచిపెట్టండి. రాజు

నేవకు ఫలితా లెప్పుడూ యిలాగే వుంటాయి. అది తెలియక నే నిందులో ప్రవేశించలేదు. డబ్బే కావాలంటే నేను కఠినీకం సంపాదించుకుని వుందును. గుమాస్తాగా అయినా చేరి వుందును—

అచ్యుతదేవరాయడు—(వినయంగా) విన లేకుండా వున్నాను వంతులుగారూ ?

తిమ్మరుసయ్య—తమ మనస్సు నొప్పించానా ?

అచ్యుతదేవరాయడు—ఎద్దు, ఎద్దు, నా కేమిటీ సెలవు?

తిమ్మరుసయ్య—మనస్ఫూర్తిగా మనవి చేసుకోనా?

అచ్యుతదేవరాయడు—తప్పకుండానూ. నాకప్రియం అవుతుందేమో అని సందేహించవద్దు.

తిమ్మరుసయ్య—అయితే, తమరింటికి దయచెయ్యండి.

అచ్యుతదేవరాయడు—వెడతాను.

తిమ్మరుసయ్య—ఎల్లుండి షట్టాభిషేకం. ఇవాళా రేపూ తమరు తిష్టమ్మాదేవిగారి నగరికి వేంచెయ్యవద్దు.

అచ్యుతదేవరాయడు—చిత్తం, వెళ్ళను.

తిమ్మరుసయ్య—షట్టాభిషేక సమయాన, ఎల్లుండి, సభకి రావడమూ మానవద్దు.

అచ్యుతదేవరాయడు—చిత్తం, వస్తాను.

తిమ్మరుసయ్య—ఇక దయచెయ్యండి.

(అచ్యుతదేవరాయడు చేతులుదోయిలించుకుని, తిమ్మరు
సయ్యకేసి మిడుతూమిడుతూ చూస్తూ జెనక జెనకగా
వెళ్ళిపోతాడు)

తిమ్మరుసయ్య—పండితపుత్రులూ, రాజపుత్రులూ
సాధారణంగా వొకటే కోవ.

(వెళ్ళిపోతాడు)

పన్నెండో రంగం

.....

(నాగమ్మ నగరు. నాగమ్మా అత్తమ్మా కూచుని
వియ్యన్న సుంచునీ వుంటారు)

వియ్యన్న—మహాదేవరాయలవారూ, బేతాళరెడ్డి
గారూ, కోదండరాణినాయనింగారూ, అక్కినీడుగారూ,
వీరభద్రారెడ్డిగారూ ఏలినవారికోసం ప్రాణాలు విడిచి
పెడతా మని భూమిముట్టుకుని శపథం చేశారు. ఇవాళ
కోట అంతటా వారి పౌజులే కావలా.

నాగమ్మ—అయితే, మనకేమీ అడ్డులేదన్నమాట.

వియ్యన్న—నూరప్పనాయనింగారూ, చంద్రప్ప
నాయనింగారూ, వీరారెడ్డిగారూ, రామారాయణింగారూ
తటస్థులు. సింహాసనం యెవ రెక్కగలిగితే వారిని నేవించ
డమే వారిపని. శరభయ్యనాయనింగారూ, వేమారెడ్డి
గారూ, రుద్రప్పనాయనింగారూ, భీమారెడ్డిగారూ, శంక

శ్రీపాద సుబ్రహ్మణ్యకాశ్రీ నాటకాలు

రప్పనాయనయ్యవారూ, గారీపతిరాయలవారూ తటస్థులుగా వుంటూ, కలపటం తప్పకపోతే, చివరికి మొగ్గు ఎటుంటే వారట.

లక్ష్మమ్మ—ఇందున్న విశేషం చిత్తగించారా! అసలు, అక్కడి మహామంత్రే యిదంతా నా కెందుకని తప్పించుకుని తిరుగుతున్నట్టు కనబడుతుంది. లేకపోతే, యీ తటస్థులంతా తిప్పమ్మగారి పక్షంగా వుండవలసినవారే కాదూ?

నాగమ్మ—అవునమ్మా, అవును, నాకొడుకుమీద మాత్రమే వారికి దయలేకపోయింది.

వియ్యన్న—తిప్పమ్మగారి పక్షంగా మొక్క సాంబశివ రాయలవారు మాత్రమే బాహటంగా కనబడుతున్నారు. వీరప్పనాయనింగారు వారికి మద్దత్తు. ప్రతాపరాయలవా రొక్కరే అచ్యుతదేవరాయలవారి పట్టు. అచ్యుతదేవరాయలవారిది పైచెయ్యి అవుతుం దన్న నూచసలు కనపడితే, చొక్కప్పనాయనింగారూ, నారాయణరెడ్డిగారూ, తిమ్మారెడ్డిగారూ, బుద్ధారెడ్డిగారూ, గోనారెడ్డిగారూ, పెంచులురెడ్డిగారూ, విజయరంగం నాయకులుగారూ, గోవిందరాయలవారూ వారి పక్షం అవుతారు. లేకపోతే, వారందరూ, చివరి కెవరు ప్రభువయితే వారిని కొలుచుకుంటారు.

లక్ష్మమ్మ—తమరు బాగా చిత్తగించాలి. అచ్యుత

దేవరాయలవారు ప్రభువు కాబోతున్నా రంటేనే. లేక
పోతే, వారందరూ తిప్పమ్మగారి వక్షం మాత్రం కారు.

నాగమ్మ—బోధపడింది.

వియ్యన్న—పైగా, సాంబశివరాయలవారికి, అచ్యుత
దేవరాయలవారి మీది స్వర్ధ యెక్కువగా వుంది. వారు
వారిని నొక్కయ్యడానికే ప్రయత్నిస్తున్నారు.

నాగమ్మ—అది చాలా మంచి సంగతి.

వియ్యన్న—చిన్న బావగారూ, అప్పన్నా సింహ
శనం రెండు పక్కలా అంగరక్షకులై వుంటారు.

నాగమ్మ—ఏమంటారూ లెక్కమ్మగారూ?

లెక్కమ్మ—అది మనకే అనుకూలం.

వియ్యన్న—ఈసన్నా హం యిలాజరుగుతూవుండగా,
కొండా రెడ్డిగారూ, కుమార శ్యామరాయలవారూ కూడా
అయిపు లేరు.

నాగమ్మ—అయ్యో, యెలాగ లెక్కమ్మగారూ?
నాయన అంటే కొండా రెడ్డికి భగవంతుడే. కుమార శ్యామ
రాయడు నాకు తమ్మునికంటేయెక్కువ. వారేలేకపోతే—

లెక్కమ్మ—వారిపైన్యాలమాట యేమిటి తమ్ముడూ?

వియ్యన్న—వారి బలగాలు గుర్రా లెక్కడానికి
సిద్ధంగా వున్నాయ్. కొండా రెడ్డిగారయినా, కుమార
శ్యామరాయలవారైనా. రాత్రి తెల్లవాల్లూ నగరంలోనే

పున్నట్టు వార్త వచ్చింది. అరుణోదయం అయింది, అంతే. వారు మరి కనపడ్డం లేదు.

నాగమ్మ—ఏమయినట్టూ?

వియ్యన్న—ఇళ్ళల్లోనూ తెలియదు. ఎవరికీ తెలియదు; అయినా, యెవరికీ ఆందోళన లేదు. అందరూ ఉత్సాహంగా వున్నారు.

నాగమ్మ—ఇక మన కేమి దారీ?

లక్ష్మమ్మ—వారిసంగతి తెలిస్తేగదా భయమయినా, ప్రియమయినా? అయిపే లేనప్పు డెవరికి యేమిలాభమూ?

(అప్పు డతిరభసగా నీలమ్మ వస్తుంది)

నీలమ్మ—అత్తయ్యా, తిమ్మరుసయ్యవారు బాబయ్య గారికి వర్తమానం చేశారు. నంచున్న పాళంగా రమ్మని పంచకల్యాణిని పంపించారు.

నాగమ్మ—అన్నయ్య వేంచేశారా?

నీలమ్మ—వెళ్ళారు.

లక్ష్మమ్మ—వెళ్ళనివ్వండి మహారాణీ! వెడితే మన కేమి భయమూ? పాపారాయడుగా రంటే వారి కెంతో విశ్వాసం, బెంగపెట్టుకోకండి.

నాగమ్మ—బెంగపెట్టుకోవద్దంటే, అదేమిటో, యదేమిటో బోధపడితేనా? మీ రేమిటారు వియ్యన్న గారూ?

వియ్యన్న—బావగారు పాపారాయలవారిని పిలి

పించుకున్నా రంటే సత్యధర్మాలను ఆహ్వానించుకున్నా
రన్నమాట, అది మనకు శ్రేయస్కరమే మహారాణీ!

(అప్పు డొక పరిచారిక వస్తుంది)

పరిచారిక—అమ్మా, ఫలాలతోనూ, మంగళ ద్రవ్యాలతోనూ నిండివుండిన పళ్ళేలతో తిప్పమ్మాదేవిగారి పరిచారికలు వచ్చి దర్శనం కోరుతున్నారు.

నాగమ్మ—(లక్ష్మమ్మతో) మంగళద్రవ్యాలతో—

లక్ష్మమ్మ—రప్పించండి. నువ్విలా రా తమ్ముడూ.

(లక్ష్మమ్మా, వియ్యన్నా పక్క గదిలోకి వెడతారు)

నాగమ్మ—తీసుకురా.

పరిచారిక—చిత్తం అమ్మా!

(పరిచారిక, తిప్పమ్మ పరిచారికలను వెంటబెట్టుకుని వస్తుంది. వాళ్లు మంగళద్రవ్యాలతో నిండివున్న పళ్ళేలు నాగమ్మ ముందు ఉంచుతారు)

తిప్పమ్మపరిచారిక—అమ్మగారికి దండాలు. బుల్లి బాబుగారికి పట్టాభిషేకం. తిప్పమ్మాదేవిగారు, దయ చెయ్యవలసిం దని తమర్ని ప్రార్థిస్తున్నారు.

నాగమ్మ—ఇదే వచ్చా మని మనవిచెయ్యి.

తిప్పమ్మపరిచారిక—చిత్తం అమ్మా, దండాలు.

(శల్లిపోతారు లక్ష్మమ్మా, వియ్యన్నా వస్తారు.)

లక్ష్మమ్మ—బుల్లిబాబుకి పట్టాభిషేకమా? ఏబుల్లి బాబుకి?

శ్రీపాద సుబ్రహ్మణ్యకాశ్రీ నాటకాలు

నాగమ్మ—అదేయటి, లక్ష్మమ్మగారూ?

లక్ష్మమ్మ—వమో చెప్పలేను. కృష్ణరాయబాబు
కళ్లకు కట్టినట్లు కనపడుతున్నారు.

నాగమ్మ—ఇంకెక్కడి బాబు తల్లీ?

లక్ష్మమ్మ—ఆనూట తమరు కాదుఅనడం తిప్పమ్మ
గారిచేత అనిపించాలి. ఏమంటావు నీలం.

నీలమ్మ—(నాగమ్మకీ, లక్ష్మమ్మకీ పాదాభివందనం
చేసి) అలా అనిపించగలిగేటట్లు నన్ను దీవించండి.

నాగమ్మ—వెళ్లిరా తల్లీ!

లక్ష్మమ్మ—ఈకళ్లతో చూస్తాం. మరి పద.

(నీలమ్మ వెళ్లిపోతుంది)

నాగమ్మ—ఇక బయలుదేరుదామా లక్ష్మమ్మగారూ?

లక్ష్మమ్మ—అవశ్యమూను. తమ్ముడూ!

వియ్యన్న—ఇదిగో, వెళుతున్నాను.

(ముగ్గురూ వెళ్లిపోతారు)

పదమూడో రంగం

.....

(సభామంటపంలో ఒక గది. అందులో నాగమ్మా,
లక్ష్మమ్మా కూచునివుంటారు. ఎదట నుంచునివియ్యన్న)

వియ్యన్న—చిత్తం మహారాణీ! మనవారి కందరికీ
పుప్పందింది. ఎక్కడ వుండవలసినవా రక్కడ చేరు

కున్నారు. పాపారాయడుగారూ, కుమారభూపతి పేరిట
నీలమ్మగారున్నా—

నాగమ్మ—అయ్యో, గోవిందరాజయ్యగారి దగ్గర
సింహాననానికి కుడిగా కనపడుతూనే వున్నారు.

లక్ష్మమ్మ—నీలమ్మని యెవరయినా గుర్తుపట్టగలరా?

వియ్యన్న—ఈ గది గుమ్మాన, నాయుధులై
నుంచుని వున్న రంగప్పనాయనింగారూ, బలరామనాయ
నింగారూ, తిరుమల నాయనింగారూ, రాఘవరాయల
వారూ తమకు అంగరక్షకులు. ప్రపంచం తలకిందులయినా,
వారు, తమకు అపాయశంక అయినా కలగనివ్వరు.

నాగమ్మ—సంతోషం.

వియ్యన్న—సంకేతధ్వని కావడంతోనే మనవా
రెక్కడ వున్న వా రెక్కడ తమ పనులు ప్రారంభిస్తారు.
ఎదటిపక్షంవారి చాకచక్యాన్ని పట్టి విధానంలోమార్పు
వచ్చినా పని మాత్రం జరిగిపోతుంది.

నాగమ్మ—బాగుంది. మరి ఆభూతం మాట?

వియ్యన్న—తిమ్మరాయలవారు పీటలమీదికి వచ్చీ
రావడంతోనే సేవకుడు ఆ భూతాన్ని కైదు చేసి—

లక్ష్మమ్మ—వారికి సంకెళ్ళు—మరిచావాతమ్ముడూ?

నాగమ్మ—నాయనా, అది చూస్తేగాని యీకళ్ళు
చల్లబడవు. కుర్రకుంకకి పట్టబంధనానికి బదులు నిగళ

శ్రీపాద శుబ్రహ్మణ్యశాస్త్రి నాటకాలు

బంధనం కావాలి.

వియ్యన్న—చిత్తం అమ్మా! తిమ్మరాయలవారిని బావగారు వారిదగ్గరనుంచి పీటలమీదికి తీసుకువస్తారు. వెంటనే నేను వారిని కైదుచేసి, ఆ గది తలుపులు బిగిస్తాను. అంతా అయినాక, సంకెళ్ళతో వారిని—తిమ్మరాయలవారినినీ.

నాగమ్మ—చాలు నాయనా!

లక్ష్మమ్మ—తమ్ముడూ, దయాదాక్షిణ్యాలు మరిచిపో, ఏ సంకోచమూ దగ్గికి రానివ్వకు. హృదయం మహారాణి పాదాల దగ్గర వుంచేసి మరీ వెళ్ళు.

వియ్యన్న—ఇదివరకే చేశా నది యెరగవా అక్కా?

నాగమ్మ—ఎంతమాట సెల విప్పించారు నాయనా! తమరు బ్రాహ్మణోత్తములు, తమ పాదాలు కడిగి, శిరస్సున చల్లుకోవలసినవాళ్ళం మేము.

లక్ష్మమ్మ—అంతపని మావల్ల అయినప్పటి మాట అది. తమ్ముడూ, ఇక నువ్వు వెళ్ళు.

వియ్యన్న—మహారాణి, తమ దాసీలు నలుగురు గుమ్మాన వున్నారు. వాళ్ళు ఎప్పటి కప్పుడు నభలో జరుగుతూ వున్నది తమకు నివేదించుకుంటూ వుంటారు. మరి నాకు సెల విప్పించండి.

నాగమ్మ—మంచిది నాయనా!

పద్మాలుగో రంగం

(సభామంటపాన మళోచోట మరోగది, రుక్కమ్మా, రాజవేషంతో వున్న తిమ్మరాజుని వొడిలో వుంచుకుని తిప్పమ్మా కూచుని వుంటారు. తిమ్మరుసయ్య ఎదట నుంచుని వుంటాడు)

తిమ్మరుసయ్య — నలభై సంవత్సరాల నుంచీ ముహూర్తా లుంచుతున్నారూ, ఇంతవరకూ యిలాంటి ముహూర్తం వుంచి యెరగమంటారు మన సిద్ధాంతిగారు.

తిప్పమ్మ—అబ్బాయి జీవితం జగజ్జేగీయమానంగా వుంటుందని మొదట్నుంచీ నే నంటూనే వున్నాను. ముహూర్తం అందుకు తగ్గదే దొరకుతుంది వింతయేమీ?

తిమ్మరుసయ్య—బుల్లిబాబుగారి చరిత్ర విలక్షణంగా వుంటుందని నేనూ యెరుగుదును.

తిప్పమ్మ—అవునుగదా?

తిమ్మరుసయ్య—ఇం తే కాదు, దానిక్కారణమున్నూ నే నెరుగుదును.

తిప్పమ్మ—అదేమిటో సెలవిప్పించి నన్ను కూడా సంతోషపెట్టండి.

తిమ్మరుసయ్య—అది తమపోషకత్వమే. మరేముందీ?

తిప్పమ్మ—తమ రెప్పుడూ భారం అంతా నామీదే

వుంచుతూ వుంటారు. నాదగ్గిర వున్న విశేషం యేమిటి?

తిమ్మరుసయ్య—నే నొక్కడైనా యీమాట అనడం? సామ్రాజ్యం అంతటా యిదేమాట. ఒక్కటి చిత్తగించండి. నగరంలోనే కాక, సామ్రాజ్యం అంతటా యుగంధర ప్రజ్ఞావంతులైన సరదార్లు, మండలేశ్వరులూ వేలున్నారు. విజయనగరసామ్రాజ్యవైభవం చూసి కుమిలిపోయే పర రాజులున్నూ అనేకు లున్నారు; కాని, వీరనరసింహ రాయలవారు కైలాసానికి వేంచేసి పదిహేను దినాలైనా నొక్కడైనా తల యెత్తగలిగాడా? ఒక్కడైనా యుద్ధం ప్రకటించగలిగాడా? తమ ఓజస్వితకు ఇంతకంటే మరేమి నిదర్శనం కావాలి?

తిప్పమ్మ—పేరు నాది. తమర్ని చూసీ, తలుచుకునీ, అందరూ కుక్కినపే లయి వున్నారు.

తిమ్మరుసయ్య—తమమాట కొచ్చెయ్యలేను. అయితే తమ సామర్థ్యంపట్టేగదా నా తెలవితేటలకు వినియోగం?

(అప్పు డొక దాసి వస్తుంది)

దాసి—వేళ కావస్తూ వున్న దని సిద్ధాంతిగారు మనవి చేసుకుంటున్నారు. పురోహితులవారు ద్వారాన వేచివున్నారు, మహారాణీ!

తిమ్మరుసయ్య—అమ్మా, బుల్లిబాబుగారిని తమరూ, అమ్మాయి దీవించి పంపించండి.

తిప్పమ్మ—ఇలా రా తండ్రి! (వాడిలోపున్న తిమ్మ రాజుని తన యెదట అభిముఖంగా నిలుపుకుంటుంది)

తిమ్మరుసయ్య—బాబూ, బాబయ్యమ్మగారికి నమస్కారాలు మనవిచేయండి.

తిమ్మరాజు—(చేతులు జోడించుకుని) నమస్కారాలు విన్నవించుకుంటున్నాను.

తిప్పమ్మ—నాగూనా, చక్రవర్తివై అఖండవైభవా లనుభవించు.

తిమ్మరుసయ్య—బాబూ, అమ్మగారికిన్నీ నమస్కారాలు సమర్పించండి.

తిమ్మరాజు—(తల్లి యెదట నుంచుని చేతులు దోయి లించుకుని) నమస్కారాలు సమర్పించుకుంటున్నాను.

రుక్కమ్మ—నాతండ్రి, చక్రవర్తివై, మంచి ముహూర్తాన కుమార్తె తండ్రివై నూరేళ్లు వర్ధిల్లు.

తిప్పమ్మ—బాబూ, మహామంత్రిలవారికి కూడా నమస్కారాలు చెప్పకో.

తిమ్మరుసయ్య—అమ్మా, అది చాలా అనుచితమైన పని. ప్రభువు ఎంత చిన్న లయినా, మంత్రి బ్రాహ్మణ్డే అయి, పెద్దకూడా అయినా నమస్కరించడం శాస్త్ర సమ్మతం కాదు. బాబూ! దయచేయండి.

శ్రీహరి సుబ్రహ్మణ్యశాస్త్రి నాటకాలు

(తిమ్మరుసు తిమ్మరాజుని తీసుకుని బయలుదేరిపోతాడు. తెరలో “మమాగ్నే, అగ్నే వర్షాః” అంటూ స్వస్తి ప్రారంభం అవుతుంది. అప్పుడు అతి రథసంతో ముందు వియ్యన్నా, తరవాత నలుగురు సైనికులూ వస్తారు. వారినిచూసి తిప్పమ్మ, రక్కమ్మ “ఓ, ఓ” అంటూ కంగారుపడుతూ వాణికిపోతారు)

వియ్యన్న—(అతిగంభీరంగా నుంచుని, చర్రున కత్తి దూసి, తిప్పమ్మకేసి తీక్షణంగా చూస్తూ) నోరెత్తవద్దు. మీరు మౌనమైపోండి. కదిలా రంటే వుచ్చే తెగిరిపోతాయి. (సైనికులను చూసి) వీరికి సంకెళ్ళు తగిలించి, గుండెలకు బల్లెలు గురిపెట్టి మీరు లోవల వుండండి.

(వియ్యన్న బయటికి వెళ్ళిపోతాడు)

పదిహేనో రంగం

.....

(నాగమ్మగది. నాగమ్మ లక్ష్మమ్మ కూచునివుంటారు)

నాగమ్మ—అలా చూశారా లక్ష్మమ్మగారూ?

లక్ష్మమ్మ—చూశా చూశా, నిక్కడ వురోహితులూ అక్కడ వియ్యన్నా వొక్కమాటే సంకల్పం చేశారు.

నాగమ్మ—అదిగో, అదిగో, కత్తి దూశారు వియ్యన్నగారు.

తెరలో

హరి! మహా—దే—న!

ఒకదాసి—(వచ్చి) మహారాణీ, మహారాణీ! వియ్యన్న బాబుగారు, వొళ్ళు తెలియని ఆవేశంతో కత్తిదూసి సింహనాదం చేశారు. అదేమిటో, యెందుకో తెలియక అందరూ తెల్లబోయి చూస్తున్నారు. (వెళ్ళిపోతుంది)

తెరలో

కి ల్ల ల్ల ల్ల ల్ల ల్ల

రెండోదాసి—(వచ్చి) మహారాణీ, మహారాణీ, వియ్యన్న బాబుగారు సింహనాదం చెయ్యగానే నీలమ్మగారు కెవ్వన కేకవేసి తిమ్మరాజుగారిమీది కురికారు. అది చూసి సాంబశివరాయలవారు నీలమ్మగారి మీది కురికారు. (వెళ్ళిపోతుంది)

నాగమ్మ— } అయ్యో!
లక్ష్మమ్మ— }

మూడోదాసి—(వచ్చి) మహారాణీ, మహారాణీ, పాపారాయలవారు, విసిరికొట్టి సాంబశివరాయలవారి కుడిచెయ్యి జబ్బల్లోకి నరికేశారు. వెంటనే అప్పన్నదొరగారు జట్టుపట్టుకుని సాంబశివరాయలవారిని వెనక్కి యీడ్చేసి గుండెలమీద కూచున్నారు. (వెళ్ళిపోతుంది)

నాగమ్మ—నీలమ్మేమయిందో కదా లక్ష్మమ్మగారూ!

నాలుగోదాసి—(వచ్చి) మహారాణీ, మహారాణీ! నీలమ్మగారు పొడిచిన పోటుకి తిమ్మరాజుగారి కుడిభుజం

శ్రీపాద సుబ్రహ్మణ్యశాస్త్రి నాటకాలు

దూనుకుపోయింది. (వెళ్ళిపోతుంది)

లక్ష్మమ్మ—అయ్యో, పోతుతప్పిపోయింది, యేమి
దారి నాగమ్మగారూ?

మొదటిదాసి—(వచ్చి) మహారాణీ, మహారాణీ!
తోటకూరకాడలాగ వాలిపోయిన తిమ్మరాజుగారిని
తిప్పమ్మాదేవిగారూ, కోడలుగారూ వున్న గదిలోకి
గెంటి, వియన్న బాబుగారు, విడిపించడానికి వచ్చినవారి
నందరినీ నరుకుతున్నారు. (వెళ్ళిపోతుంది)

లక్ష్మమ్మ—ఆభూతానికి కది చాలదు, అందరికీ
సంకెళ్లు వెయ్యాలి.

నాగమ్మ—సంకెళ్లు వెయ్యడంతో సరిపోనిస్తానా—

రెండోదాసి—(వచ్చి) మహారాణీ, మహారాణీ!
తోనుకుంటూవచ్చి అచ్యుత దేవరాయలవారు సింహాసనం
ఆక్రమించుకున్నారు. జగ్గారాయలవారు వారిమీదికి
లంఘించారు. వ్రతావరాయలవారు జగ్గారాయల
వారిమీది కురికారు. ఇద్దరూ మదపుటేనుగుల్లాగ కుమ్ము
కుంటున్నారు. (వెళ్ళిపోతుంది)

తెరలో

పృథ్వీవృత్తం

సుధీమధురవాక్సుధిసుముఖి! నాగామాంబానుతా!

నాగమ్మ—ఆ, లక్ష్మమ్మగారూ!

మూడోదాసి—(వచ్చి) మహారాణీ, మహారాణీ!
గోవిందరాజబాబయ్య, అప్పన్నదొరగారూ వచ్చి
కల్లెరజెయ్యగా, అచ్యుతదేవరాయలవారు సింహాసనం
దిగి తెల్లపోతూ నుంచున్నారు. (వెళ్లిపోతుంది)

తెరలో

సుధీమధురవాక్కుధానుముఖి! నాగమాంబానుతా
మధుప్రసవసాయకస్మయ విరామరచ్యుకృతీ!
దధీచ, విధు, కామధు, గ్ధనద, దుగ్ధసింధుప్రధా
వధీరణపరాయణోజ్వల వదాన్యతాలంకృతా!”

నాలుగోదాసి—(వచ్చి) మహారాణీ, మహారాణీ,
వందిమాగధులు మహోల్లాసంతో లేచి బాబయ్య
గారిని కీర్తిస్తున్నారు. అదేమిటో, యెందుకో తెలియక
అందరూ ఆశ్చర్యచకితులై ఉబ్బెత్తుగా లేచినుంచున్నారు.
(వెళ్లిపోతుంది)

నాగమ్మ—ఏమి టంటారు లక్ష్మమ్మగారూ?

లక్ష్మమ్మ—కృష్ణరాయబాబు బతికివున్నారు మహా
రాణీ! క్షణానికో క్షణానికో—

తెరలో

క॥ శ్రీవేంకటేశ పదప

ద్వావేశిత సదయహృదయ! హరనిటల నట

త్పావక పరిభావి మహా:

ప్రావృతనిఖిలేశ! కృష్ణరాయ మహీశా!

శ్రీపాద శుబ్రహ్మణ్యశాస్త్రి నాటకాలు

మొదటిదాసి—(వచ్చి) మహారాణీ, మహారాణీ!
అక్కడి మహామంత్రి తిమ్మరుసయ్యవారు చేతులు కట్టు
కుని ద్వారాభిముఖంగా తిరిగి నిశ్చలంగా నుంచున్నారు.
అచ్యుతరాయలవారు ఎందుకో అడుగు ముందుకి వెయ్యబో
యారుగాని గోవిందరాజుబాబయ్యని చూసి ఆగిపోయారు.

(జెల్లిపోతుంది)

నాగమ్మ—నాయన పేరు వినాటప్పటికి ప్రాణా లెగింది
పోయాయి పెరినాయనకు.

లక్ష్మమ్మ—మాతమ్మ దింకా—

రెండోదాసి—(వచ్చి) మహారాణీ, మహారాణీ!
కొండా రెడ్డిగారూ, కుమారశ్యామరాయలవారూ అశ్వా
రూఢులై వచ్చి, గుర్రాలను ద్వారాభిముఖంగా తిప్పి,
వాటిమీదే అలాగే వుండిపోయారు.

లక్ష్మమ్మ—అమ్మయ్యా, కృష్ణరాయబాబు దయ
చేతా రన్నమాటే, సందేహం లేదు మహారాణీ!

తెరలో

జయము, జయము శ్రీకృష్ణదేవరాయ సార్వభౌమా
జయము, జయము!

సీ. తొలగగగ ధూమకేతుక్షోభ జనులకు,
నతివృష్టి దోషభయంబు వాయు,

కంటకాగమభీతి గడవ, నుద్ధత భూమి
 భృత్కటకంబెల్ల నెత్తు వడగ,
 మాయ నఘనూర్తి మరుభూములందును
 నెల మూడు వానలు నిండ గురియ
 ఆబాలగోపాల మఖిల సద్ద్రవ్యమును
 ఆనందమున మన్ని నతిశయిల్ల,

గీ. జనుల కెల్లను రామరాజ్యంబుగాగ,
 చారుసత్వాధ్వ! యీశ్వర నారసింహ
 భూవిభుని కృష్ణరాయ! అభ్యుదయ మొంది
 పెంపుమీరగ ధాత్రి పాలింపుమయ్య!

మూడోదాసి—(వచ్చి) మహారాణీ, మహారాణీ!
 భద్రగజా రూఢులై శ్రీకృష్ణరాయబాబు వేంచేశారు.
 (వెళ్ళిపోతుంది)

నాగమ్మ—నానాయనే వచ్చాడా? నాతండ్రేవచ్చాడా?
 లక్ష్మమ్మ—ఇలా దయచెయ్యండి మహారాణీ, నేను
 మనవిచేసుకోలేదూ, కృష్ణరాయబాబు బతికే వున్నారనీ?
 నాలుగోదాసి—(వచ్చి) మహారాణీ, మహారాణీ!
 బాబయ్య చక్కంగా చూస్తున్నారు. గజా వరోహణం
 చేసి దయచేస్తున్నారు. (వెళ్ళిపోతుంది.)

లక్ష్మమ్మ—మహారాణీ, అరిగో, కృష్ణరాయబాబు,
 చుక్కల్లో చంద్రుడు లాగ మెరిసి పోతున్నారు. ఓహో,

శ్రీపాద సుబ్రహ్మణ్యశాస్త్రి నాటకాలు

ఓహో, సామంత మండలేశ్వరులూ, సరదారులూ,
పడవాళ్ళూ, రాజబంధువులూ ఎక్కడివా రక్కడ
మోకరిల్లుతున్నారు.

నాగమ్మ—అమ్మయ్యా, కళ్లు చల్లబడ్డాయి లక్ష్మమ్మ
గారూ! నా నాయన్ని వొక్కమాటు పొదివి పట్టుకుంటే
గాని వుండలేను, పదండి, లక్ష్మమ్మగారూ!

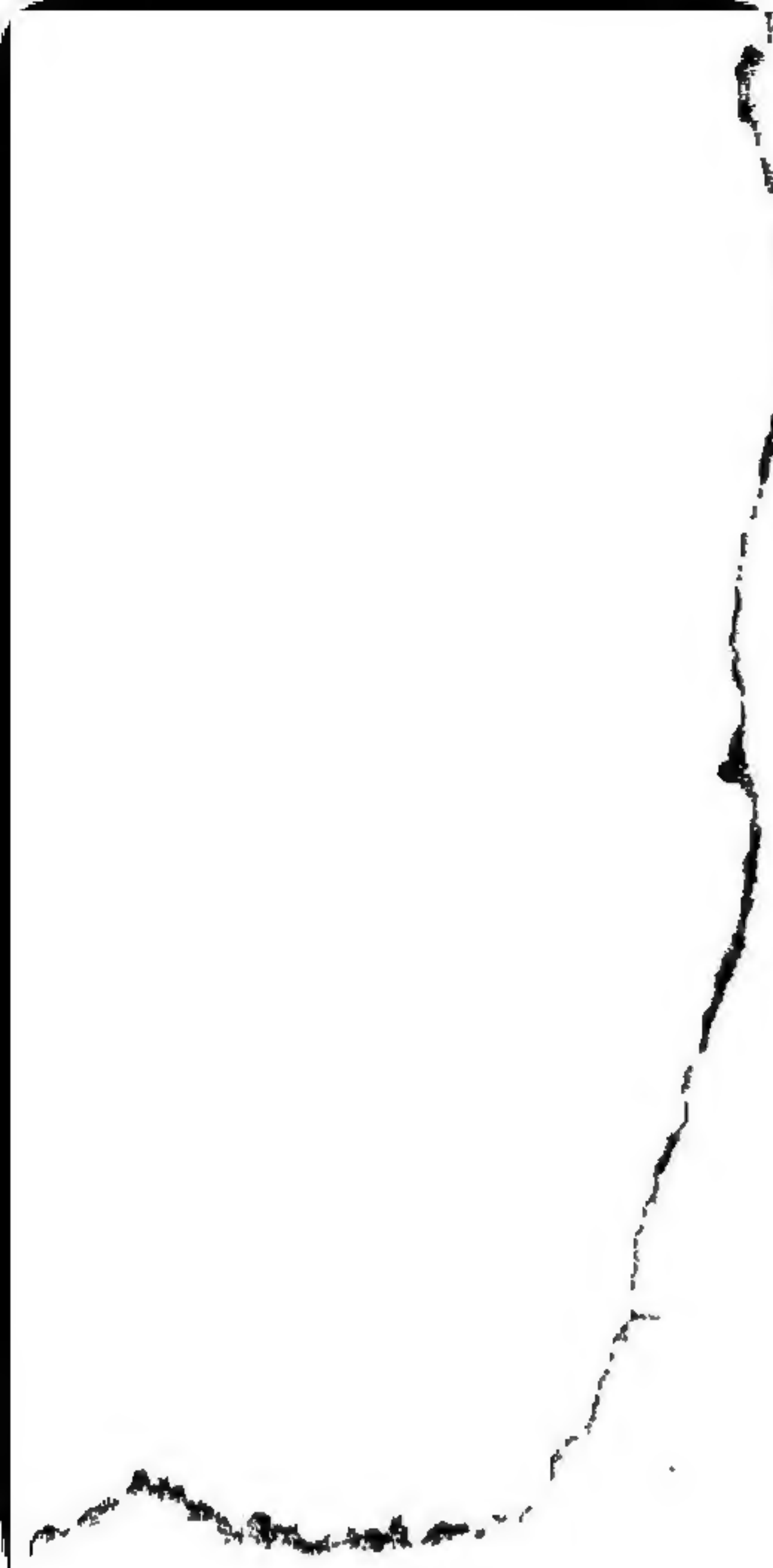
మొదటిదాసి—(వచ్చి) మహారాణీ మహారాణీ,
సాంబశివరాయలవారు విసిరిన కత్తి నీలమ్మగారికి
ఊక్కలో దూసుకు పోయింది. అయినా కృష్ణరాయ
బాబు దయచేశారని తెలియగానే వుబ్బెత్తుగాలేచి, తండ్రి
గారిని అనుకుని తూర్తూ తూర్తూ దయచేస్తున్నా రామ.

నాగమ్మ—(మండిపడుతూ) ఆ, నాచిట్టిశల్లికే గాయం
అయిందా? ఇక సహించడానికి వీలులేదు. కుళ్ళబొడి
పించి సాంబిగాణ్ణి ప్రాణాలతో వుప్పుచాతర వేయిస్తాను.
నాసవతినీ, తిమ్మరాజుగాణ్ణి చంద్రగిరికోటలో కైదు
చేయించి, బతికివున్నంతకాలమున్నూ ముప్పుతిప్పలూ
పెట్టి యేడిపించేస్తాను, లేకపోతే, నాపేరు నాగమ్మకాదు,
చూనుకోండి.

(నాగమ్మ లక్ష్మమ్మ దురుసుగా వెళ్ళిపోతారు)

సమాప్తం

1935 ప్రబుద్ధాంధ్ర నుంచి

REHB02E294

మనసు ఫౌండేషన్
పుస్తకాల పరిశీలనాపట్టిక

పుస్తకం సంఖ్య	REHRO 26294
పుస్తకం పేరు	శ్రీవారుగలపల్లి శాస్త్రి నాటకాలు
తారీఖు	18/12/23
మొదలు లభ్య	Yes
వెనుక లభ్య	Yes
మొత్తం పేజీలు	119
నిర్దిష్ట పేజీలు	No
భాష పేజీలు	CL 107
లేఖ పేజీలు	No
తయారు చేసినది	Rakeshitha
పేజీలు విడదీసినది	Rakeshitha
స్కాన్ చేసినది	pragathi
పరీక్ష చేసినది	Nandhu
పేజీలు సరిచూసినది	
లైండింగు చేసినది	
ప్యాకింగు చేసినది	
స్కాన్ చేయబడింది	
తప్పులు	No
పరిస్థితి	Good